

Η λειψανολατρεία κι ο φετιχισμός στον Χριστιανισμό

Όπως δεν είναι τίποτα καινούργιο στον Χριστιανισμό, έτσι δεν είναι καινούργιο και το φαινόμενο της λατρείας των ιερών λειψάνων η οποία θεωρείται στοιχείο της λατρείας των μαρτύρων και των αγίων, και θα παίξει μεγάλο ρόλο στη ζωή των πιστών χριστιανών για δύο ολόκληρες χιλιετίες.

Ιερά λείψανα υπήρχαν από θεούς και ήρωες. Ήδη οι «πρωτόγονοι» διατηρούσαν λείψανα ανθρώπων που είχαν ανώτερες δυνάμεις, συγγενών, φυλάρχων, πολεμιστών, εχθρών, όπως παραδείγματος χάρη τα κρανία που αποκτούσαν οι κυνηγοί κεφαλών. Ή φόραγαν τα λείψανα ως φυλαχτό. Η λατρεία των λειψάνων βασίζεται στην πίστη ότι μέσα στους ήρωες, τους προφήτες, τους μεσσίες· και τους αγίους δρα μια ιδιαίτερη δύναμη η οποία παραμένει ενεργή και μετά το θάνατο τους. Ευρεία λατρεία λειψάνων υπήρχε σε αρκετές προχριστιανικές «ανώτερες θρησκείες».

Στον Ινδουισμό, λείψανα έχουν μόνο μερικές μεταρρυθμιστικές αιρέσεις, οι ραντασβάμις τα ρούχα αρχαίων γκουρού, οι καμπιρπάνθις τις παντόφλες του δασκάλου τους. Αντιθέτως, στον Ζαϊνισμό ή τον Βουδισμό αυτή η λατρεία είναι πολύ ανεπτυγμένη. Λατρεύονται υπολείμματα του σώματος βουδιστών αγίων (sharirika) και χρηστικά αντικείμενα (paribhogika). Και η στάχτη και τα οστά του Βούδα, όπως αργότερα εκείνα πολλών χριστιανών αγίων, μοιράστηκαν ανάμεσα στους κοσμικούς οπαδούς του, σε πολλούς τόπους των Ινδιών εξέθεταν τα δόντια του, τα μαλλιά του, το ραβδί, το παγούρι, όπως και λείψανα των μαθητών του. Σήμερα ακόμη η πόλη Κάντι της Κεϊλάνης ισχυρίζεται ότι έχει στην κατοχή της ένα δόντι του Βούδα (μήκος 5 εκ.), η παγόδα Σουέ Ντάγκον στη Ρανγκούν (Βιρμανία) οχτώ τρίχες του Γκαουτάμα μαζί με ό,τι άφησαν οι μυθικοί προγονοί του. Πολλά τζαμιά διατηρούν τις τρίχες από το γένι του Μωάμεθ σε γυάλινα μπουκάλια. Αλλά και στον κινέζικο Βουδισμό διατηρούν ιερά οστά, όπως και πλήθος άλλων πραγμάτων που φτάνουν μέχρι μικροσκοπικούς κόκκους σκόνης πτωμάτων.

Ο Ιουδαϊσμός δεν έχει λατρεία λειψάνων. Πώς θα μπορούσε να αναπτυχθεί σ' ένα

λαό, στον οποίο η «Αγία Γραφή» (Δ' Μωυσής 19,11 κ.εξ.) επιτάσσει: «Όποιος αγγίξει νεκρό, θα είναι ακάθαρτος για επτά ημέρες». Όποιος μάλιστα δεν καθαριστεί την τρίτη και την έβδομη ημέρα, «όποιος μολύνει και την κατοικία του Κυρίου», «πρέπει να αποκόπτεται από το λαό του Ισραήλ». Ωστόσο η καθολική θεολογία βρίσκει στην Παλαιά Διαθήκη, εκτός πολλών άλλων χριστιανικών στοιχείων, και τη λατρεία των λειψάνων, π.χ. στα σημεία: «Τα κόκκαλα του Ιωσήφ, τα οποία έφεραν τα παιδιά του Ισραήλ από την Αίγυπτο, τα έθαψαν στην πόλη Συχέμ...». Η «Τα οστά τους (των δικαίων) ας αναδώσουν νέα ζωή από τον τόπο τους» (Σοφ. Σειρ. 46, 12).

Η μαγεία των χριστιανικών λειψάνων έχει επομένως τόση σχέση με τον Ιουδαϊσμό, όση και με τον Ιησού και τους Αποστόλους του. Αντιθέτως υπάρχουν εκπληκτικές ομοιότητες με μια ευρέως διαδεδομένη ειδωλολατρική λατρεία.

Για τους Έλληνες, οι ήρωες ήταν οι γενναίοι του πανάρχαιου παρελθόντος, νικητές σε μάχες, σε αγωνίσματα, ήταν ηγεμόνες, βασιλείς, τις περισσότερες φορές μυθικά πρόσωπα τα οποία ωστόσο σχεδόν όλοι θεωρούσαν πραγματικούς ανθρώπους. Σε αυτούς απέδιδαν την ίδρυση ναών και πόλεων, όλους τους σημαντικούς θεσμούς· σε αυτούς απέδιδαν την καταγωγή τους γένη ευγενών, ο Όμηρος τους ύμνησε και παντού πίστευαν ότι είχαν στην κατοχή τους τα λείψανα τους. Καθώς μάλιστα είχαν και τάφους θεών, του Δία, του Ουρανού, του Διόνυσου, του Απόλλωνα και άλλων, γνώριζαν και λάτρευαν φυσικά και πλήθος μνημείων ηρώων, θρυλικούς τάφους, πηγές, δέντρα, πέτρες, σπήλαια τα οποία έδειχναν οι ξεναγοί.

Τα λείψανα των ηρώων τα διατηρούσαν συνήθως σε τάφους που συχνά ήταν και ο αποκλειστικός τόπος λατρείας τους. Κι όπως έκαναν αργότερα οι χριστιανοί με τα οστά των αγίων τους, έτσι ενταφίαζαν ήδη οι Έλληνες τα οστά των ηρώων τους σε διακεκριμένες θέσεις, παραδείγματος χάρη στο κέντρο της πόλης, αν και κατά τα άλλα δεν έθαβαν σχεδόν καθόλου νεκρούς μέσα στην πόλη λόγω του κινδύνου της μόλυνσης. Κι αν ανέχονταν ακόμη λιγότερο να τους θάβουν στα ιερά, πάλι αποτελούσαν οι ήρωες εξαίρεση, αφού υπήρχαν πολλοί ναοί ή άλση ναών με τάφους ηρώων, ως επί το πλείστον μυθικών, αλλά και ιστορικών προσώπων. Ωστόσο, στην ειδωλολατρική αρχαιότητα η λατρεία των σαρκικών λειψάνων ήταν σχεδόν πάντα ταφική λατρεία· μόνο σε μερικές εξαιρετικές περιπτώσεις διατηρούσαν οστά ηρώων εκτός τάφου, σε λειψανοθήκη, παραδείγματος χάρη στην περίπτωση της Ευρώπης στην Κρήτη. Και τα οστά του Πέλοπα στην Ολυμπία και του Τάνταλου στο Άργος αναπαύονταν σε ορειχάλκινο δοχείο. Πάντως, τα

περισσότερα τμήματα λειψάνων ήταν τις πιο πολλές φορές σε τάφο. Και όπως η ηρωολατρεία, έτσι και η χριστιανική λατρεία λειψάνων ήταν αρχικά ταφική λατρεία. Οι μάρτυρες των πρώτων αιώνων θάβονταν από τους χριστιανούς σε τάφους και λατρεύονταν εκεί. Χωρίς τάφο κάποιου μάρτυρα δεν υπήρχε λατρεία. Όπως και στους ειδωλολάτρες, έτσι και στους χριστιανούς λειψανοθήκη ήταν αρχικά η σαρκοφάγος. Είτε την τοποθετούσαν στον τάφο είτε παρέμενε θεατή στη θολωτή είσοδο του τάφου, ώστε οι περαστικοί μπορούσαν να τη δουν και να την αγγίξουν, όπως συνέβαινε και σε πολλά ειδωλολατρικά ηρώα.

Στην ηρωολατρεία όπως και στην αγιολατρεία απεικόνιζαν τους τιμώμενους συχνά σε νομίσματα, αν και τους αγίους μόλις κατά τον Μεσαίωνα. Κι όπως οι χριστιανοί έπαιρναν συχνά ονόματα αγίων, ιδιαίτερα από τα τέλη του 3ου αιώνα και μετά, έτσι καθοριζόταν ήδη για τους ειδωλολάτρες η επιλογή ονόματος από κάποιο ήρωα. Ιδιαίτερη δύναμη περνάει μερικές φορές και στα αντικείμενα τα οποία χρησιμοποιούσαν οι ήρωες. Κι αυτή δύναμη μπορεί να μεταδοθεί περαιτέρω. Γενικά όμως κάνει ο ίδιος ο ήρωας θαύματα, ενώ στη χριστιανική πίστη θαύματα κάνουν και τα λείψανα, μεταδίδοντας τη δύναμη την οποία έχουν μέσα τους. Αυτό ισχύει ακόμη και για τμήματα λειψάνων. Όποιος αγγίξει τα οστά μάρτυρα, διδάσκει ο Άγιος Βασίλειος, αποκτά μέσω της δύναμης τους μερίδιο στην αγιοσύνη. Ωστόσο, τα αρχαία λείψανα δεν μοιράζονταν. Δεν εκχωρούνταν κομμάτια λειψάνων. Ούτε υπήρχε παραγωγή τεχνητών λειψάνων -αδιανόητο για τους Έλληνες. Και πρώτα από όλα δεν γνώριζαν καθόλου το εμπόριο λειψάνων, όπως το διεξήγαγαν οι χριστιανοί από τον 4ο αιώνα. Οι ειδωλολάτρες λάτρευαν τα σαρκικά λείψανα, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων, στον τάφο. Θα το θεωρούσαν ασέβεια να διαταράξουν τη γαλήνη του νεκρού. Ναι μεν διαμέλισαν στην αρχαία Αίγυπτο τα οστά του θεού Όσιρη και τα σκόρπισαν στη χώρα -αλλά μόνο στον μύθο. Η μάλλον μοναδική ιστορική εξαίρεση σε προχριστιανική εποχή, το σκόρπισμα των λειψάνων του Μένανδρου, ενός ηγεμόνα της Ινδίας της ελληνιστικής περιόδου, ενός βουδιστή, δεν αφορούσε το σκελετό αλλά την τέφρα.

Η πρώτη μαρτυρία για την αρχή της χριστιανικής λειψανολατρείας είναι η πολλαπλά πλαστογραφημένη αναφορά στο μαρτύριο του Πολύκαρπου, και αυτή η λατρεία αρχίζει στον τάφο του μάρτυρα. Σε αυτόν οδηγούν τα αρχαιότερα ίχνη -«όπως και στην ηρωολατρεία στον τάφο του ήρωα» (Pfister). Από τα μέσα του 3ου αιώνα ο τάφος των μαρτύρων δεν είναι μόνο τόπος της νέας αρχαίας λατρείας, αλλά μεταβάλλεται ο ίδιος σε λατρευτικό αντικείμενο, μεταβάλλεται, πριν τη γένεση της τότε ακόμη απαγορευμένης χριστιανικής εικονολατρίας, σε

σημείο αποκρυστάλλωσης της αγιολατρείας. Στον τάφο καλούν τον άγιο, παρακαλούν για τη διαμεσολάβησή του, πιστεύουν ότι θα τους δοθεί βοήθεια και ευχαριστούν ήδη με αφιερωματικές πλάκες. Πάνω από μερικούς από τους ημοφιλέστερους τάφους χτίζουν μάλιστα και εκκλησίες, πράγμα με το οποίο δημιουργούνται οι απαρχές του μελλοντικού κύματος των προσκυνητών.

Οι χριστιανοί πίστευαν τώρα ότι η δύναμη που δρούσε στον άγιο, όταν ζούσε, συνεχίζει να είναι αποτελεσματική και στο άψυχο σώμα του. Συμπέραναν ότι, εάν τα ρούχα του Αποστόλου Παύλου έκαναν θαύματα, τότε πόσο μάλλον το σώμα των αγίων. Όποιος άγγιζε αυτά τα λείψανα, σε αυτόν μεταβιβαζόταν η δύναμή τους. Και πίστευαν ότι χάρη στην υπερφυσική δύναμη τους, με τη θεία χάρη τους, τα ιερά λείψανα κάνουν θαύματα, εξορκίζουν τα δαιμόνια των ειδωλολατρών γι' αυτό το λόγο και τα χρησιμοποιούσαν στους εξορκισμούς, τα έπαιρναν μαζί τους σε λιτανείες ή τα εναπόθεταν σε ειδικούς βωμούς.

Αλλά καθώς στον καθολικισμό τα πάντα είναι ιεραρχημένα, όπως ο Πάπας έχει μεγαλύτερο κύρος από ό,τι ο επίσκοπος, ο επίσκοπος μεγαλύτερο από του ιερέα, εκείνος με τη σειρά του μεγαλύτερο από του λαϊκού, έτσι και τα λείψανα, όσο ιερά κι αν είναι, έχουν διαφορετική αξία, τα εξέχοντα κομμάτια (*Reliquiae insignes*), ολόκληρη η σορός, το κεφάλι, το χέρι, το πόδι, έχουν μεγαλύτερο κύρος από τα «*Reliquiae non insignes*» (μη εξέχοντα κομμάτια) στην περίπτωση των οποίων κάνουν και τη διάκριση σε «*notabiles*» (σημαντικά), όπως η παλάμη και το πέλμα, και σε «*exiguae*» (κατώτερα), π.χ. τα δάχτυλα των χεριών ή τα δόντια. Εκτός από αυτά, υπάρχουν τα αποκαλούμενα πρωταρχικά και τα δευτερεύοντα λείψανα, τα οποία με τη σειρά τους χωρίζονται σε αντικείμενα, όπως ρούχα, όργανα του μαρτυρίου κ.λπ., και σε ευλογίες, δηλαδή αντικείμενα με τα οποία αγγίχτηκαν οι σοροί ή τα απομεινάρια των αγίων.

Μετά τον ίδιο τον άγιο, το πρωταρχικό αντικείμενο, τη μεγαλύτερη αξία καταλαμβάνουν τα αντικείμενα με τα οποία ήρθε σε επαφή όταν ζούσε, και ανάμεσα σε αυτά πάλι τη μεγαλύτερη έχουν τα όργανα του μαρτυρίου. (Ο άγιος Λαυρέντιος αποκεφαλίστηκε μάλλον. Αυτό φάνηκε πολύ «απλοϊκό» στους μεταγενέστερους χριστιανούς. Γύρω στο 400 τον έβαλαν να «ψηθεί» σε σχάρα, και τώρα, φυσικά, σύντομα ξαναβρήκαν και το περίφημο όργανο του μαρτυρίου και το λάτρευαν ως λείψανο -παρεμπιπτόντως δεν είναι η μοναδική τιμώμενη σχάρα). Μετά τα όργανα βασανισμού ακολουθούσε η γκαρνταρόμπα των αγίων προσώπων, π.χ. της Παναγίας (στο Βυζάντιο μάλωνα δύο Εκκλησίες σε ποιο από τα ρούχα της Παναγίας άξιζε η πρώτη θέση). Στα λείψανα δευτέρου βαθμού

συγκαταλέγονται και αντικείμενα από το κοντινό περιβάλλον των τάφων των αγίων: λουλούδια, σκόνη την οποία οι πιστοί έτρωγαν, χάνι από τον τάφο, από τα καντήλια που άναβαν εκεί, ή και πράγματα που είχαν έρθει σε επαφή με τον τάφο, μαντήλια, αφιερώματα. Με την ευρύτερη και υψηλότερη έννοια του όρου, λείψανα θεωρούνταν και θεωρούνται όλα όσα βρίσκονταν δήθεν σε στενότερη σχέση με τον Ιησού και έτσι καθαγιαστήκαν στον ίδιο βαθμό, η φάτνη, ο σταυρός, το αγκάθινο στεφάνι, τα καρφιά, τα ρούχα του κ.ο.κ.

Και το κοινό αίσθημα του λαού ήξερε να κάνει τον λεπτό διαχωρισμό. Γερά κομμάτια της σορού μετρούσαν φυσικά περισσότερο από ένα δόντι ή τρίχες από το γένι. Αλλά κι αυτά εξακολουθούσαν να καταλαμβάνουν υψηλότερη θέση από ό,τι ενδύματα ή άλλα πράγματα με τα οποία είχε έρθει σε επαφή ο τιμώμενος. Επίσης ιεράρχησαν βέβαια πολύ καλά και τους θαυματουργούς αγίους, χτίζοντας στους μεγαλύτερους μεγαλύτερες εκκλησίες ή μνήματα, στους μικρότερους μικρότερα, και τους πρώτους τους γιόρταζαν φυσικά και με μεγαλύτερες γιορτές.

Η αυξανόμενη «ζήτηση» νεκρών αγίων, η ανεύρεση και τα «θαύματά» τους

Με την αυξανόμενη λατρεία των μαρτύρων και των λειψάνων τους χρειάζονταν φυσικά όλο και περισσότερες σορούς μαρτύρων. Έλα όμως που οι τάφοι των ομολογητών του 1ου και 2ου αιώνα είχαν χαθεί εντελώς. Αλλά και στην περίπτωση μεταγενέστερων δεν γνώριζαν συχνά τον τόπο ταφής τους. Έτσι έπρεπε να τους εντοπίσουν και να τους μεταφέρουν εκεί που ήθελαν. Τέτοιες ανακομιδές πιστοποιούνται στον Χριστιανισμό από τον 4ο αιώνα. Προϋποθέτουν συνήθως την ανεύρεση (inventio), όπως και την εκταφή τους (elevatio), και τελειώνουν κάθε φορά με την εναπόθεσή τους (depositio).

Η πρώτη ανακομιδή μιας (ακέραιης) σορού μάρτυρα έγινε στην Αντιόχεια το 354, όταν μετέφεραν τον άγιο Βαβύλα στη Δάφνη, για να αφανίσουν την εκεί λατρεία του Απόλλωνα. Αργότερα ο διαβόητος Κύριλλος μετέφερε τους μάρτυρες Κύρο και Ιωάννη από την Αλεξάνδρεια στη Μένουθη, για να καταστρέψει εκεί τη λατρεία της Ίσιδος. Στην περίπτωση του πρωτομάρτυρα Στέφανου, του οποίου ο μαρτυρικός τάφος εμφανίστηκε το 415 ξαφνικά στα Καφαργάμαλα -η σημαντικότερη ανακάλυψη σε αυτή την περιοχή-, ξαναβρήκαν τώρα ακόμη και τις πέτρες με τις οποίες τον είχαν λιθοβολήσει -και τις λάτρευαν φυσικά κι αυτές ως λείψανα, καθώς είχαν έρθει σε επαφή με το μάρτυρα, πράγμα που δηλώνει κάποια συνέπεια· γιατί, ακόμη κι αν είναι τρέλα, έχει παρ' όλα αυτά μια μέθοδο.

Πολύ μεγάλο ρόλο στις ανακομιδές παίζουν τα θαύματα τα οποία αρχίζουν κατά την ανακάλυψη και την εκταφή του αγίου, κατά την ίδια τη μεταφορά και λίγο μετά την άφιξη. Αφού προϋπόθεση για την επίσημη εκκλησιαστική αναγνώριση των λειψάνων ήταν γενικά η απόδειξη μέσω θαυμάτων και οραμάτων. Γι' αυτό τον λόγο οπουδήποτε υπάρχει τάφος μάρτυρα, συμβαίνουν θαύματα, θεραπεύονται άρρωστοι, εξορκίζονται δαίμονες. Κι από το δεύτερο ήμισυ του 4ου αιώνα ανακάλυπταν τον ένα τάφο μάρτυρα μετά τον άλλο. Και οι σοροί και τα οστά ασκητών ήταν περιζήτητα λείψανα. Μόλις πέθαινε κάποιος ιδιαίτερα σεβαστός μοναχός, έσπευδαν εκεί, για να αποκτήσουν τη σορό του. Πολλοί προσπαθούσαν να αποφύγουν τη μοίρα των ιερών λειψάνων, παρακαλώντας να ταφούν σε μυστικό μέρος. Όταν τελικά κατάφεραν να μεταφέρουν στην πόλη τον λιπόθυμο μοναχό Ιάκωβο -παραλίγο να γίνει μάχη ανάμεσα στους κατοίκους της πόλης και τους αγρότες-, δεν ήθελαν να τον δώσουν πίσω, μόλις συνήλθε. Κατά τον θάνατο του στυλίου Συμεών αναγκάστηκαν μάλιστα να κληθούν στρατιώτες για την προστασία της σορού του. Και μετά τη δολοφονία μερικών μοναχών το έτος 395 από Άραβες ληστές, δύο πόλεις έδωσαν κανονική μάχη μεταξύ τους για τις σορούς· και δεν ήταν η μοναδική περίπτωση.

Οι κλοπές λειψάνων, ήταν για τους εραστές του είδους σχεδόν υπόθεση τιμής. Έτσι έκλεψαν ανάμεσα σε άλλα τη σορό του αγίου Ιλαρίωνα, του αγίου Μαρτίνου της Τουρ, του αγίου Μακάριου. Τα λείψανα του αγίου Χρυσοστόμου τα έκλεψαν μαζί με εκείνα άλλων αγίων κατά τη διαβόητη σταυροφορία του έτους 1204 στην Κωνσταντινούπολη και τα «μετέφεραν» στη Βασιλική του Βατικανού στη Ρώμη.

Οι χριστιανοί δεν φείδονταν κανενός κόπου, καμίας θυσίας και καμίας απάτης, για να αποκτήσουν λείψανα. Κατά τη διάρκεια των διωγμών, κάποιιοι προσπάθησαν, λέει, να αποσπάσουν τα σκηνώματα ακόμη κι από τα χέρια των διωκτών τους, για να έχουν «κοινότητα» με το «ιερό σώμα». Και χριστιανοί αποστάτες κατά τους διωγμούς επιθυμούσαν διακαώς λείψανα μαρτύρων, για να αντιμετωπίσουν την αδυναμία τους! Και όταν δεν υπήρχαν πλέον μάρτυρες, αναζητούσαν τους τάφους τους, τους μυρίζονταν με αλάθητη όσφρηση λαγωνικού και τους ξέθαβαν. Ακόμη κι οι πιο περίφημοι εκκλησιαστικοί ηγέτες το έκαναν, όπως ο άγιος Αμβρόσιος, στον οποίο έδειχνε τα οστά μαρτύρων «κάποιο φλογερό αισθητήριο». Το έτος 386 έγινε ευρετής και εφευρέτης δύο εντελώς άγνωστων έως τότε ομολογητών, «ιερών σφαγίων», όπως τους ονόμαζε, «θριαμβευτικών σφαγίων», των αγίων «Γερβάσιου» και «Προτάσιου» -η πρώτη γνωστή εκταφή «ευρεθέντων» μαρτύρων-, όπου σκηνοθέτησε και μια θεραπεία τυφλού, η οποία αντιμετωπίστηκε με

μεγάλες επιφυλάξεις ακόμη κι από οπαδούς του. (Εφ)ηύρε έπειτα τους αγίους «Αγρικόλα» και «Βιτάλιο», «Ναζάριο» και «Κέλσο» και ισχυρίστηκε ότι *«ακόμη κι αν η τέφρα τους σκορπιστεί σε ολόκληρο τον κόσμο, η δύναμη τους θα παραμείνει ακέραιη»*. Αλλά και η χριστιανική αυτοκρατορική αυλή θεωρούσε αυτές τις αμβροσιανές δραστηριότητες στημένο παιχνίδι.

Το 386, το ίδιο έτος κατά το οποίο ο Αμβρόσιος είχε παρουσιάσει στα Μεδιόλανα με θαυματουργικό τρόπο τους δύο μάρτυρες «Γερβάσιο» και «Προτάσιο», ένα διάταγμα απαγόρευε την παραγωγή και διανομή λειψάνων. Ο εκκλησιαστικός Διδάσκαλος ο οποίος στο αποκορύφωμα του αγώνα του εναντίον της αυλής υμνούσε τα ευρήματα του ως «υπερασπιστές» και «στρατιώτες», ως «προστάτες», και δόξαζε την ισχυρή προστασία τους (praesidia, patrocinia), νοιάζεται για το διάταγμα λιγότερο από όλους. Γενναιόδωρα έστειλε τα μικρότερα κομμάτια του «Γερβάσιου» και του «Προτάσιου» σε όλο τον κόσμο· τα περισσότερα κατακλύζουν τη Γαλατία. Μικρές μερίδες των μαρτύρων ταξίδεψαν στην Τουρ, Βιεν, Ρουέν, όπου ο άγιος επίσκοπος Βικτρίκιος (εορτάζεται στις 7 Αυγούστου) -ένας πρώην στρατιώτης ο οποίος εγκατέλειψε τη στρατιωτική θητεία του «με ένα καλά επικυρωμένο θαύμα» (Θεολογικό και Εκκλησιαστικό Λεξικό) και ύστερα δραστηριοποιήθηκε ως φανατικός προσηλυτιστής ειδωλολατρών έως τη Βρετανία -κέρδισε υψηλές απολαβές, πουλώντας του κόσμου τα λείψανα. Ο Βικτρίκιος διέθετε ήδη μια συλλογή την οποία είχε αγοράσει στην Ιταλία, και προπαγάνδιζε ακούραστα την αποτελεσματικότητά της, αν και τα κομμάτια ήταν πολύ μικρά: *«Δεν κάνει να διαμαρτυρόμαστε για το μικρό μέγεθος αυτών των λειψάνων... Οι άγιοι δεν παθαίνουν τίποτα, όταν τεμαχίζονται τα λείψανα τους. Σε κάθε κομμάτι υπάρχει η ίδια θεραπευτική ενέργεια, όπως και στο σύνολο»* -μια «γρανιτένια προσωπικότητα» υμνεί ο Ιησουίτης E. de Moreau, εξέχουσα *«ανάμεσα στις ευγενέστερες της εποχής του»*.

Αλλά δεν κατάφεραν όλοι τα πάντα, και ακόμη κι ένας τόσο πωρωμένος, τετραπέρατος πάτρωνας, όπως ο άγιος Μαρτίνος, έμελλε κάποτε να σταματήσει μια λατρεία που μόλις άνθιζε, επειδή εκείνος που τιμάτο και λατρευόταν από την Εκκλησία ήταν πρώην ληστής των δρόμων.

Όπως ο Αμβρόσιος, έτσι υποστήριξαν κι οι άλλοι εκκλησιαστικοί διδάσκαλοι τη λατρεία των λειψάνων, ο Βασίλειος, ο Γρηγόριος Ναζιανζηνός, ο Χρυσόστομος, ο Ιερώνυμος, ο Αυγουστίνος. Χωρίς κανένα δισταγμό επικυρώνουν θαύματα. Σύμφωνα με τον Αμβρόσιο, *«πολλοί θεραπεύτηκαν σαν από μια σκιά (umbra quadam) των ιερών σορών»*. *«Μόνο λίγη σκόνη μάζεψε τέτοιο μεγάλο πλήθος*

λαού. *Η τέφρα δεν φαίνεται, οι ευεργεσίες είναι εμφανείς»* (Αυγουστίνος). «*Όχι μόνο οι σοροί των αγίων, αλλά και οι τάφοι τους είναι γεμάτοι πνευματική χάρη»* (Χρυσόστομος).

Για παράδειγμα με μύρο. Πολλά λείψανα αναβλύζουν κατά θαυμαστό τρόπο μύρο. Και ο Ιωάννης Δαμασκηνός ο οποίος «ως λόγιος, ποιητής και κήρυκας» παρείχε «στην εκκλησία μεγάλες υπηρεσίες» (Altaner/Stuiber), τον οποίο δόξασε η Σύνοδος της Νίκαιας (787), παρακινούσε τους αμφισβητίες του αγίου μύρου που ανάβλυζε από τα λείψανα: «*Ως θεραπευτική πηγή μάς έδωσε ο Κύριος Ιησούς Χριστός τα λείψανα των αγίων από τα οποία βγαίνουν με ποικίλους τρόπους ποτάμια αγαθοεργιών και αναβλύζουν μύρα. Και κανείς να μην είναι άπιστος! Διότι αφού από σκληρό βράχο στην έρημο ανάβλυσε νερό... είναι τότε άπιστευτο να αναβλύζει από λείψανα μαρτύρων μύρο;*». Έτσι στηρίζει η μια βλακεία την άλλη.

Από τον σεπτό δήθεν τάφο του αποστόλου Ανδρέα στην Πάτρα, όπου υπέστη δήθεν μαρτυρικό θάνατο σε σταυρό από τον οποίο έβγαζε δύο ολόκληρες ημέρες τα πιο ηθοπλαστικά κηρύγματα, από τον οποίο κήρυξε την «από του σταυρού διδασκαλία», ο οποίος «χρησιμεύει για την αιώνια καταστροφή των απίστων» («αυτό διαβάζεται σαν ευαγγέλιο»: Καπουτσίνοσ Maschek), ανάβλυζε μύρο και μάννα (ο Αντρέας προήχθη βέβαια και σε προστάτη άγιο της Ρωσίας, της Σκωτίας, της Ελλάδας, σε προστάτη του Τάγματος του Χρυσόμαλλου Δέρατος, προστάτη των χασάπηδων κ.ά. και τον καλούν συχνά στο ανεμοπύρωμα, τους σπασμούς όπως και ως διαμεσολαβητή σε ερωτικές υποθέσεις).

Ως διασημότερος αναβλυστής μύρου θεωρείτο ο -ίσως ιστορικό πρόσωπο- άγιος Δημήτριος του οποίου η λατρεία εντούτοις είναι μόνο συνέχεια εκείνης του ειδωλολατρικού Κάβειρου. Ο (δήθεν) τόπος ανάπαυσης του Δημήτριου στη Θεσσαλονίκη, όπου του αποδίδουν μεγάλες τιμές ως πολιούχου αγίου, με τη δύναμη του νεκρού έκανε το μύρο να αναβράζει (σ.σ.: το οποίο μύρο, διοχετεύεται στον τάφο μέσω μυστικών αγωγών, όπως ομολογεί ο ομότιμος καθηγητής θεολογικής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Νίκος Ζαχαρόπουλος). Αλλά και ερχόμενο σε επαφή με τα λείψανα του το μύρο αναβράζει -όπως κι αλλού, αν το μύρο περιέλθει στα χέρια των σωστών ανθρώπων, π.χ. σε εκείνα του αγίου Μαρτίνου της Τουρ. Ο φίλος του Σουλπίκιος Σεβήρος γράφει: «*Ο ιερέας Αρπάγιος πιστοποιεί ότι είδε πώς φούσκωνε το λάδι με τις ευλογίες του Μαρτίνου, έως ότου ξεχειλίσει από το παραγεμισμένο δοχείο»*. Το ίδιο αποτέλεσμα είχε φυσικά και η ευλογία του «ελαίου από το Τίμιο Ξύλο», του οποίου τα θραύσματα ταξίδεψαν σε

ολόκληρο τον (ορθόδοξο) κόσμο. Ο προσκυνητής της Πιατσέντσα (Πλακεντίας) αναφέρει: «Κατά τη διάρκεια της λατρείας του Σταυρού στο αίθριο της εκκλησίας του Αγίου Τάφου φέρνουν λάδι για αγιασμό σε μισογεμάτα δοχεία. Τη στιγμή που το Τίμιο Ξύλο αγγίζει το στόμιο του δοχείου, το λάδι φουσκώνει, κι αν δεν το κλείσουν αμέσως, χύνεται έξω όλο το λάδι».

Τον 4ο αιώνα εδραιώθηκε σιγά-σιγά το έθιμο να φυλάσσουν λείψανα αγίων κάτω από την Αγία Τράπεζα (πράγμα που συνήθιζαν προ πολλού στον ειδωλολατρικό κόσμο). Τα έβαζαν κάτω από την πλάκα της Τράπεζας ή σε κάποια εσοχή της, το «sepulcrum» -η Αγία Τράπεζα μεταβλήθηκε σε τάφο αγίων. Όσο ακαλαίσθητο κι αν ήταν πράγμα, παρότι το είχαν συνηθίσει -αν αγνοήσουμε το γεγονός ότι πάρα πολλά, πιθανώς τα περισσότερα οστά, πάνω από τα οποία τελούσαν το μυστήριο της θείας Ευχαριστίας, το Δείπνο του Κυρίου, δεν ανήκαν σε εκείνους στους οποίους τα απέδιδαν-, προέκυψε τώρα «έντονη ζήτηση» (Εγκυκλοπαίδεια της Εικονογραφίας) ιερών σορών ή μερών της σορού, η «ανάγκη» ήταν σύντομα κυριολεκτικά τεράστια. Και το πρόβλημα επίσης. Και το συλλεκτικό πάθος επίσης. Υπήρχαν φανατικοί συλλέκτες χριστιανικών λειψάνων. Και σιγά-σιγά κάθε Εκκλησία ήθελε να έχει τα δικά της ιερά λείψανα μαρτύρων, και στα τέλη του 6ου αιώνα είχαν σχεδόν όλες.

Απ' τα αυτοκρατορικά εμβλήματα ως το...λίπος αρκούδας

Τώρα όμως τα λείψανα δεν χρειάζονταν μόνο για την «τιμή των Αγίων Τραπεζών». Ιερές σοροί προστάτευαν κι από κάθε είδους διαβολικά πράγματα, έδιωχναν ένα σωρό κακά. Έτσι τα επιθυμούσαν διακαώς οι αυτοκράτορες, οι Εκκλησίες, αλλά και ιδιώτες.

Οι χριστιανοί αυτοκράτορες έδειξαν αμέσως μεγάλο ενδιαφέρον. Ήδη ο γιος του Κωνσταντίνου, Κωνσταντίνος, διέταξε να μεταφέρουν το έτος 357 τρεις ολόκληρους αγίους, ή μάλλον τα οστά τους, στην πρωτεύουσα της Ανατολικής Αυτοκρατορίας, τα φερόμενα ως οστά των αγίων Ανδρέα, Λουκά και Τιμόθεου. Το 438, η Ευδοκία η Αθηναΐδα, η σύζυγος του Θεοδοσίου Β', του ανθρώπου που εκπλήρωνε «όλες τις εντολές του Χριστιανισμού», έφερε στην Κωνσταντινούπολη από ένα προσκύνημα των Ιεροσολύμων τα λείψανα του αγίου Στέφανου και τις αλυσίδες του αγίου Πέτρου. Αφού ο βασιλιάς Σιγισμούνδος της Βουργουνδίας «κατανάλωσε» τα ιερά λείψανα που είχε πάρει κατά την επίσκεψη του στη Ρώμη, έστειλε τον διάκονο του Ιουλιανό στον πάπα Σύμμαχο (498-514) -περιβόητο για τις οδομαχίες του, τις εκκλησιαστικές σφαγές και τις συμμαχιανές πλαστογραφίες-, για να του δώσει καινούργια. Επανειλημμένα δώρισε ο πάπας Πελάγιος Α'

(556-561), τον οποίο θεώρησαν συνένοχο στον θάνατο του προκατόχου του, του δολοφόνου πάπα Βιγίλιου, και στον βασιλιά Χιλδεβέρτο θησαυρούς λειψάνων. Κι όταν ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός θέλησε να ανεγείρει στην Κωνσταντινούπολη εκκλησία προς τιμή των Αγίων Αποστόλων, παρακάλεσε και πήρε από τον πάπα Ορμίσδα σχετικά λείψανα, καθώς βέβαια άξιζε «να πάρει κι εκείνος τέτοια λείψανα, όπως τα είχε όλος ο κόσμος». Επιθυμούσε «sanctuaria beatorum Petriet Pauli» (ευλογίες από τους μακάριους Πέτρο και Παύλο), εκτός αυτού και κάτι από τις αλυσίδες των Αγίων Αποστόλων, «ει δυνατόν» και μερικά κομματάκια από τη σχάρα του αγίου Λαυρέντιου.

Οι αυτοκράτορες ήταν συχνά παρόντες και κατά την άφιξη των λειψάνων, κι αυτό το ενδιαφέρον διατηρήθηκε κι εντάθηκε περισσότερο κατά τους επόμενους αιώνες. Τα λείψανα ανήκαν, ούτως ειπείν, στο δημόσιο θησαυρό, ήταν σύμβολο «επίσημης» άσκησης της εξουσίας μέχρι και τον ακμάζοντα Μεσαίωνα. Η ευσεβής μανία (ή η υποκρισία) των κυρίων, τα καμώματα της εξουσίας τους έφταναν μέχρι τον εξοπλισμό των εκκλησιών των αυτοκρατορικών νεκροταφείων με λείψανα, μέχρι το συνδυασμό των αυτοκρατορικών εμβλημάτων με λείψανα, αλλά και τη δημιουργία «αυτοκρατορικών αγίων», *patroni peculiare*s των βασιλέων, τα ιερά λείψανα έπαιζαν ρόλο και κατά τη σύναψη συμβάσεων, ορκίζονταν παρουσία λειψάνων, αλλά κυρίως τα έπαιρναν μαζί στον πόλεμο. Ο βασιλιάς Ερρίκος Α' (919-936) δεν φειδόταν καμμίας εκστρατείας, για να αρπάξει μια από τις πολλές «Ιερές Λόγχες».

Ειδικά την εποχή της μετανάστευσης των λαών, όταν η δύναμη της αυτοκρατορίας συρρικνώθηκε, όταν η αυτοκρατορία της Δυτικής Ρώμης κατέρρευσε και οι πόλεις αφέθηκαν στη μοίρα τους, κοίταζαν και οι Εκκλησίες να βρουν θρησκευτικούς προστάτες. Εδώ βοήθησαν κατά κάποιο τρόπο τα ιερά πτώματα, οι σοροί, τα οστά αλλά και άλλα κομμάτια των αγίων, κυρίως τις ιδιαίτερα απειλούμενες πόλεις. Οι μεγάλοι άγιοι των προσκυνημάτων, οι Απόστολοι και οι μάρτυρες της Ρώμης, ο άγιος Φήλιξ της Νόλας, ο άγιος Βικέντιος της Σαραγόσας, φιγούραραν ακριβώς με τον ίδιο τρόπο ως πολιούχοι όπως ο Σέργιος στη Ρουσαφά, ο Θεόδωρος στα Ευχάιτα, ο Θωμάς στην Έδεσσα, ο Δημήτριος στη Θεσσαλονίκη ή ο επίσκοπος Ιάκωβος στη Νίσιβη -ο «προστάτης και στρατηλάτης».

Σε περίπτωση πολέμων και λοιμών βοηθούσαν πάντα τα σκηνώματα, οι ιεροί σκελετοί, τα ιερά λείψανα. Σε κάποια επιδημία, οι πολίτες της Ρενς έκαναν πανηγυρική λιτανεία στην πόλη, μεταφέροντας ένα κάλυμμα από τον τάφο του

αγίου Ρεμίγιου (Ρεμί).

Ωστόσο το έθιμο δεν είχε μεταδοθεί μόνο στους ηγεμόνες και στις πόλεις, αλλά και στους περισσότερους χριστιανούς. Υπήρχαν αμέτρητα άτομα που έπαιρναν σπίτι τους λείψανα μαρτύρων (ή τέλος πάντων αυτά που νόμιζαν πως ήταν), κυρίως τέφρα ή «λείψανα αίματος», πανιά ποτισμένα με αίμα, στην Αίγυπτο ενίοτε και ολόκληρες σορούς μαρτύρων, τα είχαν μαζί τους στο κάθε τους βήμα ή τα χρησιμοποιούσαν περιστασιακά. Κι έτσι πίστευαν ότι αποσοβούσαν όλων των ειδών τις καταστροφές ή προσέλκυαν τη «δύναμη» και τη συνηγορία των ουρανών (έως τον 13ο αιώνα οι αγορές λειψάνων από ιδιώτες επιτρέπονταν, χωρίς οποιονδήποτε έλεγχο από την πλευρά της Εκκλησίας).

Ένα από τα πρώτα τεκμηριωμένα παραδείγματα αυτής της πίστης, δίνει τον πρώιμο 4ο αιώνα η πλούσια χήρα Λουκίλλα από την Καρχηδόνα. Πριν κοινωνήσει, φιλούσε πάντα οστά μαρτύρων -κι αυτό μάλιστα, χωρίς εκείνα να είναι επίσημα αναγνωρισμένα ως τέτοια. Με εντελώς διαφορετικό τρόπο προσπαθούσε να προστατευθεί ο βασιλιάς Χιλπέριχος. Όταν το 583 εισέβαλε στο Παρίσι, διέταξε να προπορευθούν τα λείψανα πολλών αγίων, για να ματαιώσει μια κατάρα. Λεγόταν δε ότι τα οστά δε βοηθούσαν μόνο σε αυτή τη ζωή αλλά και στην άλλη. Καθώς μια άλλη χριστιανική δεισιδαιμονία ή δοξασία -που τελικά είναι το ίδιο- ήταν να παίρνουν μαζί στον τάφο τους λείψανα, «για να γλυτώσουν μ' αυτό τον τρόπο τα ερέβη του Κάτω Κόσμου» (επίσκοπος Μάξιμος του Τορίνου). Ο ειδικός προσκυνηματολόγος και τα λειψανολόγος Kottling διαπιστώνει και σε τέτοιου είδους «απανθίσματα» ένα γνήσιο θρησκευτικό πυρήνα «της υγιούς χριστιανικής λειψανολατρείας». Όταν όλα γύρω σήπονται, για τους· απολογητές εξακολουθεί να υπάρχει πάντα ένας ωφέλιμος «πυρήνας».

Ήδη κατά τον όψιμο 4ο αιώνα εμφανίστηκε στην Ανατολή η ευσεβής μέθοδος να ξεθάβουν και να τεμαχίζουν αυτές τις σορούς, με σκοπό τον πολλαπλασιασμό και τη διανομή των θαυματουργικών δυνάμεων των μαρτύρων. Ειδωλολάτρες και χριστιανοί αυτοκράτορες είχαν μεν διασφαλίσει δια νόμου το απρόσβλητο των τάφων, εκδίδοντας μάλιστα και αυστηρότερες διατάξεις, αλλά αυτό δεν κατόρθωσε να αποτρέψει τη χριστιανική Εκκλησία. Ήδη ο εκκλησιαστικός πατέρας Θεοδώρητος, ο πρώτος θεολόγος της χριστιανικής λειψανολατρείας, απέδιδε στα πιο μικρά τμήματα των λειψάνων την ίδια αποτελεσματικότητα με τα ολόκληρα. Τεμαχισμένα σώματα -ολόκληρη η δράση της θείας χάριτος! Άρχισε ένα ανθηρό εμπόριο, ανταλλαγές και πωλήσεις, παζάρευαν με γνήσια κι ακόμη συχνότερα με ψεύτικα λείψανα, ενίοτε έβγαιναν στην αγορά ως υπολείμματα

μαρτύρων και δόντια τυφλοπόντικα, κόκκαλα ποντικών, λίπος αρκούδας. Με λίγα λόγια, οι συναλλαγές πήραν από εκείνη την εποχή τέτοιες διαστάσεις, ώστε το 386 ο αυτοκράτορας Θεοδόσιος εξέδωσε ειδικό νόμο ενάντια στην πώληση και το εμπόριο λειψάνων. Εντούτοις αυτό συνέχιζε να ανθεί ασταμάτητα, καθώς μάλιστα δεν κατακρεουργούσαν με φρικιαστικό τρόπο μόνο τα πτώματα (reliquiae de corpore), αλλά κατά τον ίδιο τρόπο τεμάχιζαν κι άλλα ιερά λείψανα, τα διέλυαν, τα παλαιώναν, όπως τα όργανα του μαρτυρίου, τον δήθεν σταυρό του Χριστού, αλυσίδες, σχάρες, ρούχα, καθώς, όπως δίδασκε ο πάπας Γρηγόριος Α', «ο Μέγας», υπήρχε και σ' αυτά η ίδια «δύναμη». Έτσι άνθιζαν οι δουλειές από τον 4ο αιώνα έως τη Μεταρρύθμιση, «διότι ένα θαυματουργό λείψανο έφερνε μεγάλα κέρδη» (Schlesinger), οπότε τον 9ο κι ακόμη περισσότερο το 12ο και 13ο αιώνα ο τζίρος έφτασε στα ύψη, με τις σταυροφορίες, τη λεηλασία της Κωνσταντινούπολης. Στο τέλος ο κλήρος, όταν αυτό το εμπόριο είχε φτάσει στο αποκορύφωμα του, προσπάθησε να βγάλει από τη μέση τους ακριβούς μεσάζοντες. Γιατί η λατρεία των λειψάνων είναι «μία απλή ανθρώπινη ανάγκη σεβασμού προς το πρόσωπο του αγίου ανθρώπου». «Στην αρχή υπήρχε η αθόρμητη ευλάβεια απέναντι στα λείψανα...» (Θεολογικό και Εκκλησιαστικό Λεξικό).

Ευλογίες και σκελετοί που ταξιδεύουν

Όπως και να έχει το πράγμα, με τον τεμαχισμό των λειψάνων μπόρεσαν να εκπληρώσουν πολλές επιθυμίες και να αναζωογονήσουν την πίστη τους. Διότι όσο μικρό κομματάκι κι αν έπαιρναν από το λείψανο, ως ιδιώτες ή ως Εκκλησία, από μισαλλοδοξία ή για οποιοδήποτε άλλο λόγο, μιλούσαν ασταμάτητα για το γεγονός ότι είχαν στην κατοχή τους τον ένα ή τον άλλο άγιο. Και καθώς σκέφτονταν ποσοτικά και πίστευαν ότι η προστασία από περισσότερους αγίους θα ήταν μεγαλύτερη παρά από έναν, όπως και ότι, συγκεντρώνοντας πολλά ακόμη και μικροσκοπικά κομμάτια, θα αποκτούσαν μεγαλύτερη ευλογία, επεδίωκαν την απόκτηση όλο και περισσότερων. Έτσι προέκυψαν βέβαια ολόκληρες συλλογές λειψάνων.

Ο τεμαχισμός των λειψάνων γινόταν χωρίς περιορισμούς ιδίως στη χριστιανική Ανατολή. Πριόνιζαν, έκοβαν κι έσπαγαν ό,τι μπορούσαν να κόψουν από τον άγιο, ό,τι μπορούσαν να μικρύνουν και να πολλαπλασιάσουν. Η Δύση έδειχνε έως και τον 7ο, 8ο αιώνα περισσότερη αυτοσυγκράτηση, αλλά όχι και πλήρη αποχή, όπως πίστευαν για πολύ καιρό έως και τον 20ό αιώνα. Ένας αυστηρός ρωμαϊκός νόμος διασφάλιζε μεν το απρόσβλητο των τάφων, αλλά προφανώς τον παρέβαιναν. Στη Δύση έκοβαν ήδη τεμαχισμένα σαρκικά λείψανα σε ακόμη μικρότερα κομμάτια, ή

μοίραζαν σε μερίδες όσα ήταν εύκολο να διαιρεθούν, όπως το αίμα, η τέφρα, τα δόντια, οι τρίχες, και με τον ίδιο τρόπο κομματιαζαν και τις εισαγόμενες, ήδη κομματιασμένες σορούς. Σύμφωνα με τον Γρηγόριο της Τουρ, στις ταξιδιωτικές αποσκευές μιας προσκυνήτριας των Ιεροσολύμων υπήρχε ένα κομμάτι από λείψανο του Ιωάννη του Βαπτιστή, το οποίο τρεις Γαλάτες επίσκοποι ήθελαν να κόψουν σε μικρότερες φέτες.

Και στην Τουρ έγιναν πολλές ανακομιδές. Και στη Βόρεια Ιταλία υπό τον ιδιοφυή ευρετή κι εφευρέτη μαρτύρων Αμβρόσιο τεμάχιζαν σορούς μαρτύρων. Τη Δύση κατέκλυσαν κυρίως λείψανα από το αίμα των μαρτύρων «Γερβάσιου» και «Προτάσιου» που ο ίδιος είχε «ανακαλύψει». Ο φίλος του Αμβρόσιου επίσκοπος Βικτρίκιος της Ρουέν αγόραζε με ζήλο λείψανα μαρτύρων της Βόρειας Ιταλίας και της Ανατολής. Αλλά και στη Βόρεια Αφρική πουλούσαν μοναχοί αληθινά και ψεύτικα οστά μαρτύρων.

Ωστόσο, παρόλο τον τεμαχισμό και τη διακίνηση μικρών και μικροσκοπικών κομματιών, το απόθεμα δεν επαρκούσε, καθώς μάλιστα στη Ρώμη, όπως φαίνεται, για μεγάλο χρονικό διάστημα δεν έκαναν τεμαχισμούς, αν και δεν δίσταζαν να παίρνουν λείψανα που είχαν κόψει οι Έλληνες. Οι πάπες τσιγκουνεύονταν με τα λείψανα που είχαν στην κατοχή τους, ιδίως εκείνα «πρωτεύοντων αγίων», αλλά πιο γενναιόδωρα χάριζαν λείψανα τα οποία παρήγαγαν φτηνά, με ένα κόλπο. Κατασκεύασαν δηλαδή το είδος των ευλογιών, όπου το κάθε αντικείμενο το οποίο ερχόταν σε επαφή με τον τάφο του αγίου, π.χ. τον δήθεν τάφο του αγίου Πέτρου (ή ύστερα και στην Τουρ τον τάφο του αγίου Μαρτίνου), μεταβαλλόταν το ίδιο σε ιερό λείψανο, καθώς η υπερφυσική δύναμη του «γνήσιου» λείψανου μεταφερόταν στο άλλο, που ήταν τώρα και αυτό «γνήσιο». Τοποθετούσαν απλά δίπλα στις σορούς των αγίων μαντήλια μέσα σε κουτιά από ξύλο, ελεφαντόδοντο ή πολύτιμο μέταλλο, και ισχυρίζονταν ότι είχαν ακριβώς την ίδια αποτελεσματικότητα με τα άλλα λείψανα -πράγμα που αναμφίβολα αλήθευε. Και σ' αυτό έδωσαν έμφαση οι μεγάλοι θεολόγοι του Χριστιανισμού του 4ου και 5ου αιώνα, οι εκκλησιαστικοί διδάσκαλοι Ιλάριος, Βασίλειος, Γρηγόριος Ναζιανζηνός, Ιωάννης Χρυσόστομος, Αυγουστίνος και άλλοι. Πολλά πράγματα μπόρεσαν τώρα να γίνουν λείψανα, για να μην πούμε τα πάντα, όχι μόνο το ελάχιστο κομματάκι μιας σορού αγίου, αλλά. π.χ. κι ένα σφουγγάρι το οποίο ήταν ποτισμένο με το αίμα του αγίου ή ακόμη κι ένα κουρελάκι, αρκεί να είχε έρθει σε επαφή με το λείψανο· διότι με αυτό τον τρόπο η «δύναμη» του γνήσιου λειψάνου μεταφερόταν στο καινούργιο -από τον 4ο αιώνα μια έμμονη ιδέα ολόκληρου του χριστιανικού κόσμου.

Με τη βοήθεια των ευλογιών, τις οποίες η Ρώμη διασκόρπισε σε όλη τη Δύση, εδραίωσε πρώτα από όλα την επιρροή της εκκλησιαστικής πολιτικής της. Γενναιόδωρα μοίραζαν οι πάπες προς όλες τις κατευθύνσεις τα δώρα τους που δεν κόστιζαν τίποτα και μπήκαν «στην ιστορία της ευσέβειας» με ποικίλα ονόματα: *brandea, pallida, sanctuaria, memoriae, benedictiones, eulogiae, patrocinia*. Ο πάπας Γρηγόριος Α΄ (590-604), ο επονομαζόμενος Μέγας, έκανε μεγάλες αποστολές λειψάνων. Ανάμεσα τους υπήρχαν σπάνια κομμάτια (με αποδέκτες βασιλείς), όπως σταυροί με ένθετα θραύσματα από τον σταυρό του Ιησού ή με τρίχες του Ιωάννη του Βαπτιστή, ο οποίος ως εκ θαύματος άφησε δύο κεφάλια. Αυτός ο πάπας έστελνε και κλειδιά με ρινίσματα από τις αλυσίδες του κορυφαίου Αποστόλου, για να τα κρεμάνε κατά της βασκανίας. Και τώρα δεν δίσταζαν ούτε στη Ρώμη να χυμήξουν στους τάφους. Έτσι ο πάπας Βονιφάτιος Δ΄ (608-615) διέταξε να μεταφέρουν στη Ρώμη πολλά οστά και να τα τοποθετήσουν κυρίως στην εκκλησία *Santa Maria ad martyres* (Παναγία των Μαρτύρων), το αρχαίο Πάνθεο, το «Ιερό όλων των θεών», το οποίο είχε ο ίδιος αναμορφώσει και αφιερώσει στην Παναγία και σε άπαντες τους μάρτυρες. Από την εποχή του Παύλου Α΄ (757-767) παραδόθηκαν πολλά «άγια σώματα» (αργότερα πλέον μόνο μικρά τμήματα) στο βασίλειο των Φράγκων αφού αυτός ο πάπας απευθύνθηκε επανειλημμένα στον Πιπίνο για βοήθεια εναντίον των Λογγοβάρδων και του Βυζαντίου -επομένως μπορούσε να ξοδέψει γι' αυτό το σκοπό μερικά πτώματα, σε οποίον κι αν ανήκαν.

Οι περισσότεροι σκελετοί, κόκκαλα και κοκκαλάκια έκαναν πιο έντονη, πιο διάσημη ζωή απ' ό,τι είχαν κάνει ποτέ όσο ζούσαν. Τα λείψανα του αγίου Βικέντιου της Σαραγόσας π.χ., του Ισπανού πρωτομάρτυρα και προστάτη της Πορτογαλίας, είναι από μόνα τους μια ολόκληρη ιστορία, είτε είναι ιστορικός ο θρυλικός θάνατος του είτε όχι. Έως τον 6ο αιώνα αναπαύονταν όλα τα οστά του, όπως λέγεται, στη Βαλένθια· όμως μισή χιλιετία αργότερα δεν υπάρχει τίποτα εκεί. Αντί αυτού, δίνονται ήδη το 542 στη μονή Σαιν Ζερμαίν ντε Πρε (Αγίου Γερμανού του Πρε) κοντά στο Παρίσι τα άμφια του αγίου, στο αββαείο των Βενεδικτίνων του Καστρ δίνονται το 864 τα οστά, στο Λε Μαν η κάρα, αλλά και στο ναό του Αγίου Λαυρέντιου της Κολωνίας δίνεται η κάρα (και το κεφάλι του Ορφέα ήταν θαμμένο σύμφωνα με τη μια παράδοση στη Λέσβο, σύμφωνα με την άλλη κοντά στη Σμύρνη), το Μπάρι παίρνει το «ιερό λείψανο της χειρός» του χριστιανού ήρωα, οστά δίνονται και στο ναό του αγίου Βικέντιου στο Μετς, οστά και στο Μπρέσλαου (Βρότσλαφ), όπου ο Βικέντιος προήχθη τον 11ο αιώνα σε προστάτη του ιερατείου του εκεί καθεδρικού ναού και σε δεύτερο άγιο της επισκοπής, το σώμα δόθηκε και

στην Αλγκάρβε της Πορτογαλίας, το σώμα δόθηκε και στη Λισαβόνα, λείψανα δόθηκαν και στη Σαραγόσα (το 855), στην Κορτόνα, στον καθεδρικό ναό της Λοζάνης (έως το 1529). Τέλος η κάρα η οποία είχε κλαπεί από την Κολωνία, καταλήγει το 1463 στη μητρόπολη της Βέρνης, όπου ο άγιος Βικέντιος γίνεται πολιούχος, και η εικόνα του εμφανίζεται σε νομίσματα και εμβλήματα της πόλης.

Τα υπολείμματα της Παναγίας, ή «όλη η αθλιότητα της ανθρωπότητας»

Μάλλον δεν χρειάζεται να αναφερθούμε στο γεγονός ότι από την Παναγία δεν διέθεταν τίποτα, ούτε το παραμικρό. Οι κάτοικοι της Ναζαρέτ δεν είχαν προσέξει τίποτα το ασυνήθιστο επάνω της. Ολόκληρη η Καινή Διαθήκη την αναφέρει σπάνια και χωρίς ιδιαίτερες τιμές. Οι πατέρες της Εκκλησίας, του 3ου αιώνα ακόμη, την κατηγορούν για ματαιοδοξία, υπερηφάνεια, έλλειψη πίστης στον Χριστό και πολλά άλλα. Και οι επίσημοι ηγέτες της Εκκλησίας διατηρούσαν αρχικά κάποιες επιφυλάξεις απέναντι στη λατρεία της Παναγίας, προσπαθούσαν τουλάχιστον να την περιορίσουν στα όρια της αγιολατρείας. Ενώ μάλιστα από τον 4ο αιώνα τιμούσαν τους αγίους με αναφορά του ονόματός τους στις δεήσεις κατά τη θεία Λειτουργία, η Μαρία εξαιρείτο από αυτό έως τα μέσα του 5ου αιώνα. Έναν αιώνα νωρίτερα της έδιναν λιγότερη προσοχή απ' ό,τι στους κατώτερους μάρτυρες. Μόλις τον όψιμο 4ο αιώνα χτίζουν την πρώτη εκκλησία της Παναγίας στη Ρώμη η οποία διαθέτει σήμερα περίπου ογδόντα εκκλησίες της Παναγίας. Αλλά τότε δεν γνώριζαν ακόμη πουθενά προσκύνημα της Παναγίας. Τουλάχιστον τέσσερις αιώνες τα έβγαλε πέρα χωρίς αυτήν η χριστιανοσύνη. Μόλις από τον 5ο αιώνα τελούν εορτασμούς της Παναγίας. Αλλά στην Αφρική ακόμη και την εποχή του Αυγουστίνου δεν υπάρχει εορτασμός της Παναγίας. Και μόνο από τη Σύνοδο της Εφέσου, στην οποία ο εκκλησιαστικός διδάσκαλος Κύριλλος επιβάλλει το δόγμα της Θεοτόκου Μαρίας, με τεράστιες δωροδοκίες, επίσκοποι, αυτοκράτορες και όσοι άλλοι ήθελαν και είχαν τη δυνατότητα, «σκοτώνονταν» ποιος θα ανεγείρει ναό της Παναγίας.

Για την εξωτερική εμφάνιση της Μαρίας δεν ήταν τίποτα γνωστό, όπως πιστοποιεί κι ο Αυγουστίνος. Αλλά κατά το προσκύνημα της στα Ιεροσόλυμα, η αυτοκράτειρα Ευδοκία είχε την τύχη ενός ευτυχούς ευρήματος. Γύρω στο 435 ανακάλυψε μια εικόνα της Παναγίας, και μάλιστα ζωγραφισμένη από τον Απόστολο Λουκά! Τον 6ο-7ο αιώνα παρήγαγαν «κυριολεκτικά εργοστασιακά» πορτρέτα της Παναγίας, και σαν να μην έφταναν αυτά, τον 8ο αιώνα ήρθαν να προστεθούν οι εικόνες της Παναγίας που δεν είχαν φτιαχτεί από ανθρώπινα χέρια, οι «αχειροποίητες». Συνηθισμένες εικόνες της Παναγίας βρίσκονταν τον όψιμο 6ο αιώνα αναμφίβολα

στα σπίτια των περισσότερων χριστιανών της Ανατολής, όπως και στα κελιά των μοναχών, όπου λέγεται ότι σχεδόν τις θεοποιούσαν. Εικόνες της Παναγίας λατρεύονταν τώρα περισσότερο από άλλες εικόνες αγίων, λατρεύονταν ως λείψανα, κι αυτός ήταν πιθανώς ο λόγος που δεν έκαναν ακόμη μεγάλο εμπόριο με λείψανα της Μαρίας: η εικόνα της ήταν αρχικά επαρκές υποκατάστατο. Τέλος έγινε το πιο συχνό θέμα της χριστιανικής τέχνης. Φιγούραρε από τις αρχές του 7ου αιώνα (610) στα πολεμικά πλοία του αυτοκράτορα Ηράκλειου -και διαμέσου των αιώνων η Παναγία παρέμεινε η «βασίλισσα της άνοιξης» και η μεγάλη βασίλισσα του πολέμου και του αίματος, η οποία γνώρισε σίγουρα τους μεγαλύτερους θριάμβους της στη Δύση, έως και τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Από τα τέλη του 5ου και τον 6ο αιώνα, κυρίως στην Παλαιστίνη, συνηθίζουν να προωθούν την πίστη και το εμπόριο με λείψανα της Παναγίας. Γνώριζαν ξαφνικά την πέτρα πάνω στην οποία ξεκουράστηκε η Παρθένος στο ταξίδι της για τη Βηθλεέμ. Όπως πιστοποιεί κάποιος προσκυνητής, αυτή η πέτρα ήταν τοποθετημένη γύρω στο 530 ως Αγία Τράπεζα στην εκκλησία του Αγίου Τάφου των Ιεροσολύμων. Δεκαετίες αργότερα όμως ένας άλλος προσκυνητής τη βρήκε πάλι στην πρωταρχική θέση της· από εκεί ανάβλυζε τώρα αφρίζοντας το πιο εύγευστο νερό.

Τον 6ο αιώνα ακόμη, υπάρχουν σχετικά λίγα λείψανα της γκαρνταρόμπας της Παναγίας. Γύρω στο 570 προσκυνητές από τη Δύση λατρεύουν στη Διοκαισάρεια ένα σταμνί κι ένα καλαθάκι της Παναγίας, στη Ναζαρέτ θαυματουργά ρούχα της Παναγίας, στα Ιεροσόλυμα δείχνουν τη ζώνη της και το κεφαλομάντηλό της. Ιδιαίτερα η ζώνη αποκτά όπως φαίνεται σύντομα μεγάλο κύρος και υμνείται αργότερα σε ύμνους και κηρύγματα. (Αφού τώρα λείψανα της ζώνης της Παναγίας υπάρχουν στο Λίμπουργκ, στο Άαχεν, στη Σαρτρ, στο Πράτο της Φλωρεντίας. Στην Τοσκάνη χαίρει ιδιαίτερης εκτίμησης ένα λείψανο της Τίμιας Ζώνης, στην Ανατολή έχουν προς τιμήν της ιδιαίτερο εορτασμό στις 31 Αυγούστου). Εκκλησίες και ιδιώτες μαλώνουν τώρα για το ποιος κατέχει αυτά ή τα άλλα λείψανα της Παναγίας. Τα περισσότερα τα κερδίζει η Κωνσταντινούπολη: τα ιδρωμένα σάβανα στα οποία ήταν τυλιγμένη η σορός της Παναγίας, κι ένα φόρεμα το οποίο φορούσε κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης της. Προς τιμή του φορέματος και της ζώνης η Κωνσταντινούπολη τελεί εορτασμούς, περιφέρουν το φόρεμα ακόμη και σε παρακλητικές λιτανείες, κι αυτό με μεγάλη επιτυχία, αφού τον 7ο και τον 9ο αιώνα προστατεύει την πόλη επανειλημμένα από πολεμικούς αντιπάλους και σεισμούς. Τώρα τα λείψανα από τα ρούχα της Παναγίας βρίσκονται στο Άαχεν

(από το «θησαυρό λειψάνων» των Καρολίγγειων), στη Σαρτρ (ως δώρο του Καρόλου του Φαλακρού), στη Σανς, στη Ρώμη, στο Λίμπουργκ κ.ο.κ. Τέλος σκορπίζονται στο κόσμο όλα τα πράγματα της Παναγίας που μπορεί κανείς να διανοηθεί.

Τον Μεσαίωνα λατρεύουν στο Γκάμινγκ κάτι «από την πέτρα πάνω στην οποία έτρεξε γάλα από τη παμμακάριστη παρθένο», κάτι «από τα μαλλιά της, από το πουκάμισο της, από τα παπούτσια της» κ.ά. Η εκκλησία των ανακτόρων της Βιτεμβέργης διαθέτει το 1509 «5 κομματάκια από «το γάλα της Παρθένου, 4 κομματάκια από τα μαλλιά της Παναγίας, τρία κομματάκια από το πουκάμισο της Παναγίας» κ.λπ. Ας σκεφτούμε: Η Βιτεμβέργη είχε στην κατοχή της εκείνη τη χρονιά, όπως και να το κάνουμε, 5.005 λείψανα, τα περισσότερα εκ των οποίων είχε εισαγάγει από τους «Άγιους Τόπους» ο πρίγκιπας Φρειδερίκος ο Σοφός (!)· έως το 1522 εργαζόταν στη Βενετία για λογαριασμό του σοφού ηγεμόνα ειδικός αγοραστής. Αλλά και στα μέσα του αιώνα του Διαφωτισμού οι Ιησουίτες, οι οποίοι είναι μέχρι σήμερα ενεργοί στο Μόναχο, εισήγαγαν μια ειδική «προσευχή στη χτένα της Παρθένου Μαρίας», ισχυριζόμενοι ότι η λατρεία των μαλλιών της Μαρίας σε κάνει αλεξίσφαιρο: «*Σαν να είσαι χωμένος σε σακί με μαλλί, θα στέκεσαι καταμεσής στη βροχή από σφαίρες...*». Λάτρευαν δε τη μαλλιάρη ιστορία της Παναγίας και με ένα ποίημα από το οποίο αρκεί μάλλον η πρώτη στροφή:

«Ο Θεός που μετράει όλες τις τριχούλες,
διάλεξε και τούτες,
κι έτσι αυτές οι λίγες τριχούλες αξίζουν για μένα,
περισσότερο από όλα τα μαργαριταράκια».

Ακόμη κι αυτή η σύντομη ματιά στο μέλλον μπορεί να υποδηλώσει την αποβλάκωση της χριστιανοσύνης για δύο ολόκληρες χιλιετίες. Αφού από ιστορική άποψη -κι εμείς εδώ δεν εξετάζουμε καμία άλλη!- ειδικά η λατρεία της Παναγίας παρουσιάζει μια εικόνα που, όπως λέει με παράπονο ο Arthur Drews, στη θέα της σε αγγίζει «*όλη η αθλιότητα της ανθρωπότητας. Είναι μια ιστορία της πιο παιδαριώδους δεισιδαιμονίας, των πιο θρασειών πλαστογραφιών, παραποιήσεων της αλήθειας, ερμηνειών, φαντασιώσεων, σκευωριών, υφασμένη από ανθρώπινη κακομοιριά και ανεπάρκεια, ιησουίτικη πονηριά και εκκλησιαστική αρχομανία, ένα θέατρο για γέλια και για κλάματα: η αληθινή θεία κωμωδία...*».

Σπάνια κομμάτια και διαμαρτυρίες

Ωστόσο, ειδικά ανάμεσα στα λείψανα υπάρχουν αρκετά φαιδρά και περίεργα πράγματα. Ακόμη σπανιότερα κομμάτια είναι ίσως τα φτερά και τα αβγά του Αγίου Πνεύματος στην τιμημένη αρχιεπισκοπή του Μάιντς. Ή τα λείψανα του γαϊδάρου των Βαίων, τα οποία η Βερόνα επέμενε ότι είχε. (Στον ευσεβή Μεσαίωνα υπήρχαν ακόμη και πολλές εορτές του γαϊδάρου όπως η *festum asinorum* της Ρουέν, η οποία όμως αφορούσε τον γάιδαρο του Βαλαάμ, το αντίστοιχο ζώο της Παλαιάς Διαθήκης· και η γιορτή του γαϊδάρου στη Μπωβαί τελείτο σε ανάμνηση της υποτιθέμενης φυγής στην Αίγυπτο).

Σε ιερά λείψανα μπορούσαν να μεταβληθούν ακόμη και κτίρια. Π.χ. στη Ρώμη μια ιδιωτική κατοικία, στην οποία λέγεται ότι ζούσε και κήρυττε ο απόστολος Παύλος δύο ολόκληρα χρόνια· έδειχναν τη σάλα ακόμη και τον 20ό αιώνα. Το πιο περιβόητο λείψανο αυτού του είδους όμως είναι αναμφίβολα η Santa Casa (Άγια Οικία) του Λορέτο, η υποτιθέμενη οικία της Παναγίας στη Ναζαρέτ την οποία επισκέπτονταν κάποτε αμέτρητοι προσκυνητές. Αλλά όταν το 1291 έχασαν και το τελευταίο οχυρό στην Παλαιστίνη, άγγελοι μετέφεραν «την Αγία Οικία» στην Ιταλία· αρχικά κοντά στο Φιούμε (Ριγιέκα), ύστερα στο Λορέτο, όπου και τον 20ό αιώνα εξακολουθεί να είναι προορισμός προσκυνητών.

Η λατρεία των λειψάνων διευρύνθηκε με το σύστημα των φυλακτηρίων που δεν είναι τίποτα άλλο παρά μια συνέχεια των πολύ διαδεδομένων φυλαχτών της ειδωλολατρίας, αντικειμένων γεμισμένων με μαγικά στοιχεία τα οποία φορούσαν τις περισσότερες φορές γύρω από το λαιμό και τα οποία σκοπό είχαν να δίνουν ιδιαίτερες υπερφυσικές δυνάμεις και να απομακρύνουν το κακό από εκείνους που τα φορούσαν. Η Εκκλησία απαγόρευσε μεν τα φυλαχτά, αλλά ευλόγησε τα φυλακτήρια και σύντομα η ζήτηση φυλακτηρίων από χριστιανούς «έγινε ανυπολόγιστη» (Kotting).

Το όλο θέμα ήταν όμως τόσο απεχθές, ώστε ακόμη και μέσα από την Εκκλησία ξεσηκώθηκαν διαμαρτυρίες εναντίον των «τεφρολατρών και των ειδωλολατρών» (*cinerarios et idololatrias*). Με τη μεγαλύτερη σφοδρότητα συνέβη αυτό στις αρχές του 5ου αιώνα από τον Γαλάτη ιερέα Βιγιλάντιο τον οποίο υποστήριξαν και επίσκοποι της πατρίδας του, αλλά ο εκκλησιαστικός διδάσκαλος Ιερώνυμος, προφανώς για εντελώς προσωπικούς λόγους, του επιτέθηκε με τη γνωστή και διαβόητη σφεντόνα λάσπης του και τον γκρέμισε στη δυσμένεια. Αλλά και κατά τον Μεσαίωνα εμφανίζονταν συνεχώς πολέμιοι της αηδιαστικής λατρείας, παραδείγματος χάρη στο πρόσωπο του αρχιεπισκόπου Αγοβάρδου της Λυών (πέθανε το 840) ή, ακόμη περισσότερο στο πρόσωπο του σύγχρονου του,

επισκόπου Κλαύδιου του Τορίνου, ο οποίος πολέμησε για την άποψη να αφήνουν καλύτερα τα λείψανα στον τάφο, στο χώμα, όπου είναι η θέση τους· ο οποίος αποκαλούσε αντιπάλους επισκόπους υβριστικά «σύναξη γαιδάρων»· ο οποίος δεν είχε σε καμία υπόληψη τα προσκυνήματα στον δήθεν τάφο του Πέτρου· ο οποίος έβαλε να απομακρύνουν από τις εκκλησίες της επισκοπής του όλες τις εικόνες, ακόμη και τους σταυρούς, και παρά την καταδίκη έμεινε ανενόχλητος στο επισκοπικό αξίωμα έως τον θάνατο του. Μόνο με τη Μεταρρύθμιση αποδοκιμάστηκε αυστηρά κάθε λατρεία λειψάνων.

Η Σύνοδος του Τριδέντου διέταξε όμως άλλη μια φορά κατηγορηματικά το αρχαίο χριστιανικό έθιμο και διακήρυξε ότι όλοι όσοι ισχυρίζονται ότι τα λείψανα των αγίων λατρεύονται ανώφελα, ότι τα μνήματα τους (memoriae) δέχονται μάταια επισκέπτες, ότι δεν επιτυγχάνεται καμία βοήθεια μέσω αυτών, «πρέπει να αναθεματίζονται ακριβώς όπως τους αναθεμάτιζε παλαιότερα η Εκκλησία και το κάνει πάλι τώρα».

Η χριστιανική λειψανολατρεία συνδέεται άρρηκτα με τη μαρτυρολατρεία και αγιολατρεία· σχεδόν το ίδιο όμως και με το θεσμό του προσκυνήματος. Ηγεμόνες, επίσκοποι ή απεσταλμένοι τους έκαναν πολύ μακρινούς δρόμους, για να αποκτήσουν σορούς μαρτύρων και αγίων (για τις οποίες, εκτός από τα φανταστικά θαύματα που τους απέδιδαν, ισχυρίζονταν συχνά και ότι δεν σήπονταν, ότι ανέδιδαν την πιο γλυκιά ευωδιά). Αλλά και τους απλούς πιστούς παρακινούσε η επιθυμία να πάρουν στο σπίτι τους λείψανα ή ευλογίες που διέθετε κάθε τόπος προσκυνήματος της αρχαιότητας. Και εκείνη την εποχή δεν έκαναν σχεδόν καμία διάκριση ανάμεσα σε λείψανα και ευλογίες. Πολύ θετικά για τα προσκυνήματα έδρασε και η δεισιδαιμονία (ή η πίστη) ότι ο άγιος βοηθούσε πολύ περισσότερο εκεί όπου κειτόταν θαμμένος ο ίδιος ή τουλάχιστον ένα κομμάτι του, το κεφάλι, το χέρι, το πέλμα, το δάχτυλο του ποδιού ή ένα κόκκαλο. Σε αυτά ήρθε να προστεθεί τέλος η πίστη (ή η δεισιδαιμονία) ότι η θαυματουργική δύναμη του ζωντανού αγίου υπήρχε αναλλοίωτη και στα λείψανα του και ότι αποκτούσαν ή μπορούσαν να αποκτήσουν αυτή τη δύναμη και οι ίδιοι με ένα απλό άγγιγμα.

Οι απαρχές του χριστιανικού προσκυνήματος των Ιεροσολύμων - Από το «εύρημα του Τιμίου Σταυρού» έως την «Πανάγια Ακροβυστία»

Για δυο-τρεις αιώνες, οι χριστιανοί ούτε που το σκέφτονταν να πάνε προσκυνητές. Τελικά ο Ιησούς δεν είχε αναφωνήσει: «Όταν πεθάνω, τρέξτε όλοι στην Ιερουσαλήμ! Θαυμάστε τη γκαρνταρόμπα της μακαρίτισσας της μάνας μου! Πηγαίνετε προσκυνητές στο γάλα της, στα πούπουλα του Αγίου Πνεύματος!». Ο

Ιησούς της Βίβλου, και ιδιαίτερα εκείνος της ιστορικοκριτικής θεολογίας, άλλα πράγματα δίδασκε.

Τον 2ο αιώνα ακόμη, κανείς δεν νοιαζόταν για τους τόπους των βιβλικών ιστοριών. Τους επισκέφτηκαν μόλις στα μέσα περίπου του επόμενου, μεμονωμένοι, δεν υπήρχε τακτική κίνηση προσκυνητών. Εξάλλου, οι πρώτοι οι οποίοι πήγαν προσκυνητές από περιοχές εκτός Παλαιστίνης σε τόπους των «σωτήριων συμβάντων» της Παλαιάς Διαθήκης και σε εκείνους στους οποίους «διαδραματίστηκαν» τα κύρια συμβάντα της ζωής του Ιησού (Θεολογικό και Εκκλησιαστικό Λεξικό) ήταν αποκλειστικά ιερείς και επίσκοποι, και μάλιστα από τη Μικρά Ασία και την Αίγυπτο. Πραγματικοί προσκυνητές της Παλαιστίνης «υπάρχουν μόλις από τον 4ο αιώνα» (Altaner/Stuiber). Και σε όλο τον 4ο αιώνα κυριαρχούσαν τα προσκυνήματα στην Παλαιστίνη.

Εξελίχθηκαν, παρεμπιπτόντως, «ως πλήρης αντιστοιχία των προχριστιανικών ειδωλολατρικών προσκυνημάτων στους τάφους ηρώων και των ιουδαϊκών, στους τάφους πατριαρχών, προφητών και βασιλέων». Ο ισχυρισμός ότι εξελίχθηκαν «εντελώς αυτόνομα», όπως έρχεται να συμπληρώσει ο Kottling, μέσα από σκέψεις της Καινής Διαθήκης ήδη, δεν είναι παρά αερολογίες των απολογητών. Διότι οι ιστοριούλες περί αρρώστων τους οποίους στις «Πράξεις των Αποστόλων» θα θεράπευε ή θεράπευσε η σκιά του Πέτρου ή η ιδρωμένη γκαρνταρόμπα του Παύλου, είχαν βασικά την ίδια ηλικία με το θεσμό του προσκυνήματος.

Τα κίνητρα θα πρέπει να ήταν ποικίλα. Αλλά το επικρατέστερο ήταν σίγουρα η θρησκευτική «ανάγκη», δηλαδή η επιθυμία να δουν τους «Αγίους Τόπους», να πεισθούν, να βρουν, ούτως ειπείν, αποδείξεις για την αλήθεια της Βίβλου και την πιστότητα της παράδοσης, ενισχύοντας έτσι την πίστη τους. Η πρώτη τεκμηριωμένη αναφορά ανήκει στον εκκλησιαστικό ιστοριογράφο Ευσέβιο σχετικά με την προσευχή ενός προσκυνητή της Παλαιστίνης στους τόπους των «σωτήριων συμβάντων». Αναφέρει, ότι ο επίσκοπος Αλέξανδρος από την Καππαδοκία «*με θεία εντολή... ταξίδεψε στα Ιεροσόλυμα, για να προσευχηθεί*». Αυτό συνέβη γύρω στο 212. Μία δεκαετία αργότερα ο Αλέξανδρος έγινε Πατριάρχης Ιεροσολύμων, εμφανίστηκε δημόσια ως προστάτης του Ωριγένη και πέθανε το 250 ως μάρτυρας.

Το πραγματικό ρεύμα των προσκυνητών αρχίζει μόλις τον 4ο αιώνα, όταν η θρησκευτική πολιτική του Κωνσταντίνου εξομαλύνει το δρόμο. Προηγούμενες μαρτυρίες προσκυνημάτων στα Ιεροσόλυμα αφορούν μόνο ιερείς κι επισκόπους. Τώρα πήγαιναν και λαϊκοί, κυρίως προστέθηκε η Δύση, για την οποία λείπουν οι

μαρτυρίες για την προκωνσταντίνηα εποχή. Τα περισσότερα εγχειρίδια εκκλησιαστικής ιστορίας τοποθετούν την έναρξη των προσκυνημάτων στα Ιεροσόλυμα μόλις στην εποχή του Κωνσταντίνου. Αλλά εφεξής τα Ιεροσόλυμα επιδρούσαν «όλους τους αιώνες σαν μαγνήτης στις καρδιές των χριστιανών».

Τώρα ξαφνικά βρίσκουν όλα τα πιθανά «λείψανα του Χριστού»: Εργαλεία του μαρτυρίου, ρούχα και «άλλα εμπράγματα λείψανα» του Χριστού. (Εγκυκλοπαίδεια της Εικονογραφίας). Η λατρεία του ακάνθινου στεφάνου αρχίζει μόλις τον 5ο αιώνα, εκείνη της λόγχης μόλις τον 6ο. Το 614 μεταφέρεται στην Κωνσταντινούπολη η αιχμή της και το 10ο αιώνα ακολουθεί το κοντάρι, στα τέλη του 15ου αιώνα επί πάπα Ιννοκέντιου Θ' καταλήγει στη Ρώμη, στον ναό του αγίου Πέτρου. Τα ιερά καρφιά εξακολουθούν να βρίσκονται στον θησαυρό του καθεδρικού ναού της Τρηρ. Ο άγιος μανδύας έρχεται εκεί γύρω στα 1100. Αλλά υπάρχουν και νέες ευρέσεις «λειψάνων του Χριστού» έως και τον 15ο αιώνα! Και στις αρχές του 20ού αιώνα, ο κόσμος έχει ευλογηθεί ήδη με περισσότερα από δέκα χιλιάδες κείμενα σχετικά με τις τοπικές χριστιανικές παραδόσεις της Παλαιστίνης. Το ουσιαστικό κύμα των προσκυνητών έφερε στο ζενίθ του, αν δεν το εισήγαγε, κυρίως η Αγία Ελένη.

Η αμείλικτη ραδιούργα η οποία ήταν πρώτα για μεγάλο χρονικό διάστημα παλλακίδα του πατέρα του Κωνσταντίνου και μετά ζούσε μαζί του με διγαμία, μεταβάλλεται από τους σύγχρονους καθολικούς σε αγνότατο άγγελο, «σε χριστιανή από θεία χάρη και πίστη» (Hummeler), «πολύ λιτή και απλή, ακούραστη στις επισκέψεις των Θείων Λειτουργιών, πάντα πρόθυμη να βοηθήσει στην κάθε ανάγκη» (Schamoni), πάντα δραστήρια υπέρ των φυλακισμένων, των εξόριστων, των κατάδικων στα ορυχεία. Κι έτσι εορτάζεται λοιπόν κάθε χρόνο ακόμη και σήμερα, ακόμη σήμερα καταφεύγουν σε αυτή για την αποκάλυψη κλοπών και για την πρόληψη της κεραυνοβολίας. (Και για να ρίξουμε ένα βλέμμα στα μετέπειτα συμβάντα: τη θάβουν πρώτα στη Ρώμη, η σορός της μεταφέρεται ύστερα στην Κωνσταντινούπολη και τελικά το πολυτελές πορφυρό φέρετρό της, προφανώς κενό, καταλήγει στο μουσείο του Βατικανού. Η κάρα της λατρεύεται στο αββαείο των Βενεδικτίνων στην Hautvillers (Altum Villare), αργότερα στον καθεδρικό της Τρηρ. Αλλά και με όλα της τα λείψανα, γνήσια ή μη, συμβαίνουν -το εγγυώνται οι λόγιοι Βολλανδιστές- θαύματα επί θαυμάτων, που γεμίζουν δώδεκα σελίδες, οργανωμένα σε δώδεκα κατηγορίες, φθάνοντας έως εκείνη την ανήκουστη διάσωση του κόμη Αστάλδου, ο οποίος λίγο έλειψε να σπάσει το σβέρκο του πέφτοντας από το άλογο του, αλλά μετά από τη μικρή προσευχή «Αγία Ελένη,

στάσου στο πλευρό μου!» δεν τον έσπασε).

Λέγεται ότι η αγία Ελένη πέτυχε, από κοινού με τον άγιο Μακάριο, την ανεύρεση του σταυρού του Ιησού (μαζί με τα καρφιά) στον Γολγοθά -ένα από τα αμέτρητα χονδροειδή ψέματα του Χριστιανισμού, που γι' αυτό τον λόγο χαρακτηρίζεται θρύλος. Έως τα βάθη του 11ου αιώνα όμως, τα βασικά καθολικά έργα παρουσίαζαν την υπόθεση ως πραγματική! Συμβαίνει μάλιστα και τον 20ό αιώνα τα ίδια βιβλία να παρουσιάζουν την «ανεύρεση του Τιμίου Σταυρού» ή το «εύρημα του Τιμίου Σταυρού», όπως και ονομάζεται συμβολικά, και ως γεγονός και ως θρύλο.

Η αγία βρήκε τον σταυρό, όταν το 326 πήγε για προσκύνημα στους «Αγίους Τόπους». Και ο άγιος επίσκοπος Ιεροσολύμων Μακάριος Α' πιστοποίησε την «ανεύρεση του Τιμίου Σταυρού» ή το «εύρημα του Τιμίου Σταυρού». Μετά από θεία αποκάλυψη η Ελένη βρήκε μάλιστα και τους τρεις σταυρούς του Γολγοθά και μπόρεσε να βρει τον σωστό με τη βοήθεια μιας νεκράνστασης. Δηλαδή, αρχικά ο άγιος Μακάριος άγγιξε το νεκρό σώμα της χριστιανής χήρας Λιβανίας με δύο από τους σταυρούς, αλλά χωρίς αποτέλεσμα, όταν όμως ήρθε σε επαφή με τον τρίτο σταυρό «εκείνη ζωντάνεψε και υμνούσε τον Κύριο» (Donin). Ένας άλλος τοπικός επίσκοπος, ο εκκλησιαστικός διδάσκαλος Κύριλλος των Ιεροσολύμων (348-386), ο οποίος δεν σημαδεύτηκε τυχαία με αυτό τον ύψιστο τίτλο της Καθολικής Εκκλησίας, πιστοποιεί παρομοίως τη γνησιότητα του σταυρού, τον οποίο όμως, σε αντίθεση με τον θρύλο, βάζει να έρχεται στο (θολό) φως της ιστορίας σε μια άλλη αγία ανεύρεση, εκείνη του Αγίου Τάφου. Και σύντομα επεκτείνονται σχετικά με το διακεκριμένο εύρημα ο Σωκράτης, ο Ρουφίνος, ο άγιος Αμβρόσιος, ο επίσκοπος Παυλίνος της Νόλας. Κι αυτά τα αμέτρητα σταυρικά λείψανα, καρπός μίας εντελώς ψευδούς πολυλογίας, «έπαιξαν μεγάλο ρόλο στην εκκλησιαστική ιστορία...» (Bertholet).

Σύμφωνα με τον Κύριλλο των Ιεροσολύμων, ήδη γύρω στο 350 ο κόσμος ήταν λοιπόν γεμάτος από κομματάκια του σταυρού. Έστειλαν -ως ιδιαίτερη ένδειξη τιμής!- ροκανίδια, μεγάλα και μικρά, σε αμέτρητες εκκλησίες και ιδιώτες. Σε όλες τις χώρες, οι πολλές εκκλησίες του Τιμίου Σταυρού στις οποίες πηγαίνουν για προσκύνημα οφείλουν το όνομά τους σε κάποιο κομματάκι από τον ψεύτικο «αληθινό» σταυρό. Πολλοί ευσεβείς φορούσαν στο λαιμό τους μικρά ψήγματα του, όπως η Αγία Μακρίνα. Έστειλαν κομματάκια του σταυρού στην Κωνσταντινούπολη, στη Ρώμη, στο Λέοντα Α, στο Σουλπίκιο Σεβήρο, στην αγία βασίλισσα Ραδεγόνδη στο Πουατιέ, όπου λατρεύουν ακόμη και τώρα το ροκανίδι,

καθώς ήδη τον 6ο αιώνα ο «πνευματικός» φίλος της Βενάντιος Φορτουνάτος, επίσκοπος του Πουατιέ, συνέθεσε τον περίφημο ύμνο «Vexilla Regis prodeunt» (Οι σημαιούλες του βασιλιά προελαύνουν) που χρησιμοποιήθηκε στο ρωμαϊκό Βρεβιάριο (Ωρολόγιο). Ο πάπας Γρηγόριος Α΄ έστειλε τμήματα του σταυρού στη βασίλισσα των Λογγοβάρδων Θεοδελίνδα και στον βασιλιά των Βησιγόθων Ρεκαρέδο. Και τα κομμάτια του μετανάστευσαν με αμέτρητους προσκυνητές στα πιο μακρινά μέρη του κόσμου.

Με αυτή την πασίγνωστη διανομή φυλακτηρίων, «σουβενίρ για προσκυνητές», είχε γίνει εξάλλου ένα πρώτο βήμα για το κανονικό κομμάτιασμα των λειψάνων, για τον κατακερματισμό των πτωμάτων μαρτύρων, αν κι εκείνη η διαδικασία, η διανομή του σταυρού, δεν αφήνει ακόμη να υποψιαστούμε τον κατακερματισμό νεκρών. Ωστόσο, παρότι, όπως είπαμε, υπήρχαν ήδη νωρίς σταυρικά λείψανα σε όλο τον κόσμο -κι αργότερα όλο και περισσότερα- ο σταυρός δεν λιγότευε! Τα κομματάκια που κυκλοφορούν ακόμη, δεν τα παρουσιάζουν πλέον βέβαια ως γνήσια, ισχυρίζονται όμως ότι τα έχουν φέρει σε επαφή με τον πραγματικό σταυρό και γι' αυτό το λόγο διαθέτουν κι αυτά υπερφυσικές δυνάμεις. Η «εύρεση του σταυρού» ήταν πάντως ιστορικό γεγονός πρώτης τάξης· όχι μόνο επειδή έδωσε στο προσκύνημα της Παλαιστίνης μια ώθηση που ούτε φαντάζονταν, αλλά κι επειδή δεν διέθεταν κατά τα άλλα τίποτα χειροπιαστό από τον Αναληφθέντα εις τον Πατέρα. Μόλις πολύ αργότερα απόκτησε ο χριστιανικός κόσμος και τμήμα από το αίμα που έχυσε (κατά τα Άγια Πάθη), μάλιστα δε και την ακροβυστία του (σ.σ.: ακροβυστία είναι το «πετσάκι» του πέους, που αποκόπτεται κατά την περιτομή), που βρίσκεται σε ιταλικές, γαλλικές, βελγικές, γερμανικές πόλεις, με αποτέλεσμα να προκύψει μια ολόκληρη λατρεία της Ακροβυστίας με πανηγυρικές Θείες Λειτουργίες προς τιμήν της Τίμιας Ακροβυστίας και μάλιστα με ειδικούς ιερείς της Ακροβυστίας.

Ας ρίξουμε πάλι μια σύντομη ματιά μπροστά -όχι μόνο από περιέργεια. Διότι με όλες αυτές τις Άγιες Ακροβυστίες του Ιησού έγινε τεράστια προπαγάνδα, έγιναν προσηλυτισμοί, ενισχύθηκε η πίστη, αυξήθηκε η εξουσία -όπως και τα κεφάλαια. Μία περίφημη ακροβυστία του Κυρίου υπήρχε από το 1112 ή 1114 στην Αμβέρσα. Και χαρακτηριστικά, εκεί μετακόμισε, με όλη τη χλιδή και κάθε επισημότητα, ακριβώς την εποχή που ενδημούσε η «αίρεση» του Tanchelm, ενός σχολαστικού χριστιανού ο οποίος δολοφονήθηκε πιθανώς από κάποιον ιερέα. Όπως ήταν φρόνιμο, φυλασσόταν στην «Εκκλησία των Γυναικών», αφού η Ακροβυστία άρχισε σύντομα να θαυματοουργεί, και ο επίσκοπος του Καμπραί είδε να βγαίνουν από

αυτή τρεις σταγόνες αίμα. Έτσι την είχαν σε μέγιστη υπόληψη. Απόκτησε μεγαλόπρεπο παρεκκλήσι, περίτεχνο μαρμάρινο βωμό στον καθεδρικό ναό και την περιέφεραν σε επίσημη λιτανεία. Και παρόλο που, όπως λένε, εξαφανίστηκε το 1566 κατά την εικονομαχία, εξακολουθούσαν να τη λατρεύουν και τον όψιμο 18ο αιώνα. Τώρα όμως η ακροβυστία του Χριστού της Αμβέρσας απόκτησε ισχυρό ανταγωνισμό από την ακροβυστία του Χριστού στη Ρώμη, μάλιστα δυσφημίστηκε σχεδόν, όταν η ίδια η αγία Μπριγκίτα (πέθανε το 1373 στη Ρώμη), η εθνική αγία της Σουηδίας, εγγυήθηκε για τη γνησιότητα της ρωμαϊκής Ακροβυστίας, βάζοντας την ίδια την αγία Θεομήτορα να εμφανίζεται ως μάρτυς. Όσο κι αν αυτό ωφέλησε το προσκύνημα της Ρώμης, τόσο επιζήμιο ήταν για εκείνο της Αμβέρσας, όπου τώρα ο κλήρος δήλωσε ότι δεν είχε μεν στην κατοχή του ολόκληρη την ακροβυστία, αλλά ένα σημαντικό τμήμα της (*notandam portiunculam*). Μετά από αυτό άρχισε πάλι να κινείται και το προσκύνημα της Αμβέρσας, καθώς μάλιστα οι Κανονικοί της Αγαπητής Παρθένου μας (και της Πανάγιας Ακροβυστίας του Ιησού) «απέδειξαν» τη γνησιότητα της σε ένα μακροσκελές υπόμνημα, εν μέρει μέσα από την παράδοση αρχαίων εγγράφων, εν μέρει με το «θαύμα του αίματος» το οποίο βίωσε ο επίσκοπος του Καμπραί, όπως και με άλλα θαύματα.

Το 1426 ίδρυσαν στην Αμβέρσα μια αδελφότητα. Από τους ευγενέστερους ιερείς και κοσμικούς ανήκαν σε αυτήν, και ο πάπας Ευγένιος Δ' (εκείνος ο Άγιος Πατέρας ο οποίος αναγκάστηκε να διαφύγει από τη Ρώμη, μεταμφιεσμένος και κάτω από βροχή από πέτρες και το 1438 ανακηρύχθηκε έκπτωτος από τη Γενική Σύνοδο της Βασιλείας) προίκισε τα μέλη της Αδελφότητας της Αγίας Ακροβυστίας με πλούσια άφεση αμαρτιών και σημαντικά προνόμια, χωρίς κατά τα άλλα να διακηρύξει τη γνησιότητα της ακροβυστίας της Αμβέρσας. Τόσο χαζοί δεν ήταν οι πάπες. Και την Τίμια Ακροβυστία της Ρώμης προίκισαν με αφέσεις αμαρτιών: ο Σίξτος Ε' το 1585, ο Ουρβανός Θ' το 1640, ο Ιννοκέντιος Γ' το 1647, ο Αλέξανδρος Ζ' το 1661, ο Βενέδικτος Ι Β' το 1724 -αλλά και αυτοί οι πάπες δεν εγγυήθηκαν για τη γνησιότητα του ρωμαϊκού κομματιού. Ωστόσο, οι πιστοί μπορούσαν να πάρουν από αυτή πλούσιες ευλογίες. Και οι πάπες επίσης.

Όπως από το «εύρημα του σταυρού» στα Ιεροσόλυμα. Αυτό λέγεται ότι έδωσε αφορμή στον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο να χτίσει εκεί εκκλησίες. Αφού απέδιδαν στην Ελένη ακόμη κι έναν οίκο του Θεού στη Γεθσημανή, τον οποίο ίδρυσε, όπως και να το κάνουμε, ως 79χρονη προσκυνήτρια. Πάντως στην Ιερουσαλήμ και στην Παλαιστίνη υψώνονταν τώρα περίλαμπροι χριστιανικοί ναοί. Εκτός από επισκόπους και ιερείς συνέρρεαν με τον χρόνο όλο και περισσότεροι μοναχοί και

κοσμικοί. Κι αμέσως ήξεραν να ικανοποιήσουν με τον καλύτερο, με περιεκτικό μάλιστα, τρόπο τις ανάγκες τους για εμπύχωση και ενίσχυση της πίστης. Ανταποκρίθηκαν ακόμη και στον αυξανόμενο ενδιαφέρον για τα «άγνωστα» συμβάντα της ζωής του Ναζωραίου. Στα επόμενα διακόσια χρόνια τα «αναμνηστικά αντικείμενα» από τη ζωή του «πολλαπλασιάστηκαν στο άπειρο» (Kotting). Και τα ίδια έκαναν και με την παράδοση της Παλαιάς Διαθήκης, καθώς μάλιστα αφορούσε χριστιανούς και Ιουδαίους κατά τον ίδιο τρόπο.

Ο Τίμιος Σταυρός, ο «γνήσιος», τον οποίο έπρεπε να προστατεύουν από τη λυσσαλέα λατρεία των πιστών -λέγεται ότι κάποιος προσκυνητής έκοψε με τα δόντια του ένα κομμάτι, καθώς τον φιλούσε-, βρισκόταν κατά τη διάρκεια του 4ου αιώνα στο επίκεντρο της λειτουργίας και του γενικού ενδιαφέροντος, εδώ γίνονταν θαυματουργικές θεραπείες, όπως στους ναούς του Ασκληπιού και άλλων ειδωλολατρικών θεών καθώς φαίνεται, θεραπεύονταν κυρίως δαιμονισμένοι (αφού σύμφωνα με τον άγιο Ιερώνυμο, οι δαίμονες δεν έτρεμαν πουθενά τόσο, όσο μπροστά στο δικαστήριο του Χριστού). Παρ' όλα αυτά είχαν και την εξυπνάδα να δείχνουν στους προσκυνητές που συνέρρεαν από τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα, από τη Μεσοποταμία, τη Συρία, την Αίγυπτο, τη Θηβαΐδα, και ό,τι άλλους θησαυρούς βάζει ο ανθρώπινος νους, πλήθος μνημείων της Παλαιάς Διαθήκης όπως και ευαγγελικών τοπικών παραδόσεων.

Ποιος λέει ότι δεν υπάρχουν άγγελοι; Υπάρχουν και τεκμήρια

Τον 12ο αιώνα κάποιοι ευσεβείς καθολικοί καλόγεροι είχαν βρει ένα φτεράκι τόσο δα, που έπεσε από τις...φτερούγες του αρχάγγελου Γαβριήλ, καθώς γλιστρούσε μέσα από ένα φεγγίτη, (και δείχνανε ένα παραθυράκι του μοναστηριού τους), με τον κρίνο στο χέρι, όπου τον περίμενε η Μαρία «...και εισελθών προς αυτήν... η δε διελογίζετο ποταπός είη ο ασπασμός ούτος... και είπεν ο άγγελος αυτή, “μη φοβού Μαριάμ”...» (Κατά Λουκά, α', 28-30). Πού ήταν το μοναστήρι; Μα, στη Γαλλία!

Πάμπολλα τα ενθύμια του Ιησού

Αλλά δεν ήταν το φτερό το μοναδικό θυμητάρι που κατάχτησαν οι χριστιανοί καλόγεροι από τη ζωή του Ιησού, ξεκινώντας όπως είδαμε από τη σημαδιακή μέρα της σύλληψης του. Δυο γαλλικές πόλεις, η Κλερμόν και η Σαλόν, έδειχναν στους πιστούς από έναν «άγιο ομφαλό» του Ιησού. Ο τρίτος, κομμένος στα δυο, φυλάσσεται ακόμη στον καθεδρικό ναό της Ρώμης Λατεράν ο ένας, και στη Σάντα Μαρία ο άλλος. Υπάρχουν επίσης, στην εκκλησία του αγίου Παύλου της Ρώμης, τα «άγια σπάργανα» του Ιησού. Μια άλλη αλλαξιά διατηρείται στον καθεδρικό ναό της πόλης Άαχεν.

Στη Γένουα και σε μερικές εκκλησίες της Λορένης, οι παπάδες δείχνουν «άγια άχυρα», απ' αυτά που βρίσκονταν στο παχνί που πάνω του ξάπλωσαν τον Ιησού.

Από τις στάμνες, που έκανε ο Ιησούς το θαύμα της Κανά, υπάρχουν δεκατέσσερις, στην Πίζα, στη Ραβένα, στη Βενετία, Μπολόνια, Παρίσι, κλπ.

Αλλά τί να πούμε για το θαύμα της κατοχής δακρύων του Ιησού, στην πόλη Βαντόμ. «Τρίχες από τα γένια του» στην εκκλησία Ευαγγελισμός της Μόσχας. Ένα «δόντι γάλακτος» στο μοναστήρι του Αγίου Μπερνάρ, νύχια και μαλλάκια στον καθεδρικό ναό της Κλερμόν, σταγόνες αίμα από το πλευρό του στον Ευαγγελισμό της Μόσχας, μποτίλιες με το γάλα της θεομήτορος, έξι «άγια σφουγγάρια» που δώσανε το όξος, ντουζίνες οι χιτώνες του Κυρίου, 32 καρφιά, από τα τέσσερα που υποτίθεται πως χρειάστηκαν (αν και θεωρείται μάλλον απίθανο να 'βαλαν και στα πόδια). Τρία κουμπιά από το πέπλο της Θεοτόκου δωρήθηκαν στα 1588 στον τσάρο Θεόδωρο από τον πατριάρχη Ιερεμία, καθώς κι ένα ακάνθινο στεφάνι, άλλο ένα διέθετε η Νοτρ Νταμ του Παρισιού, αγορασμένο πανάκριβα από τον Λουδοβίκο ΙΧ, που κάθε του αγκάθι δωρήθηκε ή πουλήθηκε. Παρ' όλα αυτά το στεφάνι αυτοπολλαπλασιάσθηκε, γιατί διαθέτουν σήμερα πάνω από 800 εκκλησίες κομμάτια του. Όμως ο παπάς, που αξίζει να θαυμάσει κανείς, περισσότερο απ' όλους, είναι κείνος πού 'φερε στη Γένουα από τη Βηθλεέμ, μέσα σε μια μποτίλια, λίγη «ανάσα» του Ιησού!

Καιρός όμως να σοβαρευτούμε και να δώσουμε τον λόγο στον Γρηγόριο τον Ναζιανζηνό (4ος αι.) που έγραφε στον άγιο Ιερώνυμο: *«Έχουμε ανάγκη από όσο το δυνατό περισσότερους μύθους για να μπορούμε να εντυπωσιάζουμε τον όχλο. Όσο λιγότερο καταλαβαίνει ο όχλος, τόσο πιο ενθουσιώδης γίνεται»*. Και ο επίσκοπος Συνέσιος στα 410: *«Ο λαός ζητάει επίμονα να τον εξαπατάς, αλλιώς δεν μπορείς να κάνεις τίποτα μ' αυτόν. Σε ό,τι με άφορα θα είμαι πάντοτε φιλόσοφος μόνο για τον εαυτό μου, αλλά για τον λαό θα είμαι μόνο ιερέας»* (Δηλαδή τί; Απατεώνας;).

Η κόπρος του Ιώβ

Ιδιαίτερη έλξη ασκούσε στους χριστιανούς η κόπρος του Ιώβ. Όπως διαβεβαιώνει ο εκκλησιαστικός πατέρας Ιωάννης Χρυσόστομος, ήταν προορισμός *«ενός ρεύματος προσκυνητών από τα πέρατα του κόσμου προς την Αραβία, επειδή η θέα της κόπρου του Ιώβ... αύξανε τη σοφία και προέτρεπε στην αρετή της υπομονής»*. Τον τάφο του Ιώβ είδε ο Προσκυνητής από το Μπορντό κοντά στη Βηθλεέμ, ενώ η προσκυνήτρια Αιθερία τον είδε στο Καρνάιμ στην Ανατολική Ιορδανία...

Πτωματολατρείας συνέχεια - Παντού μούμιες, κομμένα χέρια, πόδια και κεφάλια

Το δεξί χέρι του Χρυσόστομου και το κρανίο του, φυλάσσονται στην μονή Βατοπεδίου. Όπως υποστηρίζεται μάλιστα, το αριστερό του αφτί, αντιστέκεται επίμονα στους νόμους της φύσης και παραμένει αναλλοίωτο. Το φαινόμενο, σύμφωνα με την εκκλησιαστική παράδοση (δηλαδή μυθολογία), έχει την εξήγησή του. Όπως μαρτυρεί ο Πρόκλος (μαθητής του Χρυσόστομου), σ' αυτό το αφτί έβλεπε τον απόστολο Παύλο να υπαγορεύει στον Χρυσόστομο, την ερμηνεία των «ιερών» γραφών. Φυσικά, απ' την στιγμή που ο Παύλος είχε αποδημήσει εις Κύριον λίγους αιώνες πριν τον Χρυσόστομο, εξυπακούεται πως πρόκειται για ένα ακόμη θαύμα.

Η αγία Αικατερίνη, είναι λίγο πιο...αρτιμελής από τον Χρυσόστομο, καθώς «διασώζονται» και τα δυο της χέρια, καθώς και κεφάλι της. Το δεξί φυλάσσεται στην μονή Βατοπεδίου και το αριστερό στον ναό της Μεταμόρφωσης, που ανήκει σε φραγκισκανούς και βρίσκεται στο όρος Tabor του Ισραήλ. Το κρανίο της φυλάσσεται στην Σιένα της Ιταλίας.

Τα Επτάνησα, είναι μια απ' τις περιοχές της Ελλάδος, όπου η πτωματολατρεία οργιάζει, καθώς τα λείψανα των αγίων Σπυρίδωνα (Κέρκυρα), Διονυσίου (Ζάκυνθος), και Γεράσιμου (Κεφαλλονιά), λατρεύονται ως ιερά τοτέμ. Θα πρέπει δε να σταθούμε ιδιαίτερα στην περίπτωση του αγίου Σπυρίδωνα, ο οποίος καθ' ότι ανήσυχο πνεύμα, δεν κάθεται στο καβούκι του, αλλά κόβει βόλτες σε ξηρά και θάλασσα, καθιστώντας έτσι την συντήρησή του, οικονομικά ασύμφορη, καθώς οι ευσεβείς ιερείς αναγκάζονται να του αγοράζουν κάθε χρόνο καινούργια...πασουμάκια, επειδή αυτά που φοράει έχουν φθαρεί από το πολύ...περπάτημα. Όπως εξομολογούνται οι εντιμότατοι ιερείς, τα φθαρμένα πασουμάκια ενίοτε έχουν στους πάτους τους και...φύκια, πράγμα το οποίο αποδεικνύει περίτρανα πως ο άγιος σουλατσάρει στις ακρογιαλιές. Καθώς όμως ζούμε σε περίοδο με έντονη οικονομική στενότητα και τίποτε δεν πρέπει να πηγαίνει χαμένο, τα παλιά πασουμάκια δεν πετιούνται, αλλά όπως λέγεται, μοιράζονται σε κομματάκια στο χριστεπώνυμο ποίμνιο. Με το αζημίωτο βέβαια...

Λίγο πιο κάτω, στην Πάτρα, συναντούμε ένα ακόμη λείψανο. Την πολυταξιδεμένη - και αόρατη, λόγω λειψανοθήκης- κάρρα του αγίου Ανδρέα, που λατρεύεται ως σετ με τον σταυρό, πάνω στον οποίο υποτίθεται πέθανε ο άγιος (όχι, που δεν θα τον ανακάλυπταν τα λαγωνικά της Εκκλησίας). Στο σετ δεν συμπεριλαμβάνεται το δεξί χέρι του αγίου, το οποίο λατρεύεται ξεχωριστά στο Άγιον Όρος (μονή

Βατοπεδίου).

Επειδή όπως προαναφέρθηκε, τα λείψανα μερικών αγίων είχαν τεράστια ζήτηση και η Εκκλησία για να ικανοποιήσει όλες τις ανάγκες έβγαζε κι απ' την μύγα ξύγκι, κάποια απ' αυτά τεμαχίστηκαν σε πάμπολλα κομμάτια. Έτσι, σήμερα στο Βατοπέδι, συναντούμε τμήμα της κάρας του αγίου Στεφάνου (το οποίο εννοείται ότι εκπέμπει όλη την αγιότητα που θα είχε ακέραιο το λείψανο), στην Αθήνα το σαγόνι του αγίου Γρηγορίου Νύσσης και ένα δάκτυλο του Ιωάννη του Προδρόμου (Άγιον Όρος).

Φθάνοντας στο τέλος αυτού του μικρού οδοιπορικού στην πτωματολατρεία (είναι πράγματι μικρό, μπρος στην τεράστια ποσότητα των λειψάνων που λατρεύονται ανά τον χριστιανικό κόσμο), αξίζει να σταθούμε και στην περίπτωση ενός πρόσφατου αγίου, του Νεκτάριου Αιγίνης, που τα «ιερά» οστά και η κάρα του φυλάσσονται στην μονή Αγίας Τριάδας του νησιού. Αν παραβλέψουμε το γεγονός, πως η ζωή του ήταν γεμάτη «ιερές» δολοπλοκίες (συγχωρέθηκε μετά θάνατον από την Εκκλησία), είναι ν' απορεί κανείς, πως θεωρείται μέγας θαυματοποιός και προστάτης των καρκινοπαθών, όταν είναι γνωστό, πως ο ίδιος πέθανε από καρκίνο του προστάτη μέσα στο Αρεταίειο Νοσοκομείο το 1920...

Κατά τ' άλλα, βοήθειά μας...

Παραπομπές:

1. Φωτογραφίες λειψάνων.
2. Τόποι συγκέντρωσης λειψάνων.

Πηγές

«Η εγκληματική ιστορία του Χριστιανισμού» (Karlheinz Deschner) | «Αντιγνώση» (Λιλή Ζωγράφου)